

kazimir
maljevič

102

**suprematizam
kao
nepredmetnost**

1

U drugom dijelu svoje rasprave o nepredmetnosti obrađujem istu temu kao i u prvom, samo drugačije formuliranu i čvršće obuhvaćenu.

2

Temelj i porijeklo života je uzbuđenje, kao nešto čisto, nesvjesno, bez oznake broja, vremena i prostora, bez apsolutnih ili relativnih stanja.

Drugi stupanj čine misli. Ovdje uzbuđenje dostiže stanje predodžbe i razvija se do suda ili mišljenja pomoću kojih se svijet pojava realizira u svijesti.

3

Smatram da su oba stanja najznačajnija i najviša kod ljudi, kao i uvijek kad se uzbuđuje i misli.

Trećim stupnjem držim naturalizam kao pokušaj prilagođivanja pojava i uzbuđenja. Pod naturalizmom razumijevam ono što smatramo stvarnim životom koji se može naučno shvatiti i organizirati. Iz tih se triju stupnjeva sastoji ljudski život koji obuhvaća mnogostruke raznolikosti s njihovim odrazima i sjenama.

4

Taj se život, s obzirom na cjelinu, može podijeliti na tri područja: vanjsko, unutarne i praktično. Svi predmeti pripadaju vanjskom i u isto vrijeme praktičnom području. Tu se očituju različite unutarne potrebe čovjeka, iako se ti predmeti nalaze izvan čovjeka. Praktična strana života može biti predmetna ili nepredmetna. Predmetna strana prilagođuje se čovjeku, a nepredmetna, naprotiv, iziskuje prilagođivanje čovjeka sebi. Time nastaje novi svijet nemehaničke vrste.

5

Međutim, svi predmeti koji proizlaze iz područja unutarne, nisu čisti odrazi unutarne jer je ono kao misao jedna beskrajna predodžba, te se stoga nikad ne može potpuno shvatiti i odraziti. U najpovoljnijim slučajevima predmeti mogu sačuvati samo znakove uzbuđenja, ali većinom ni to. U prvom slučaju kažemo da su stvari oduhovljene, u drugom neoduhovljene. (To su podjele cjeline.)

6

U oba slučaja riječ je o stanjima koja nikada ne mogu ponoviti uzavrelost čistog nepredmetnog uzbuđenja, jer ono oslabljuje površnošću materije. Ali misao stremi dalje i donosi savršenstvo u područje unutarne.

7

Svi unutarne događaji moraju se javiti kao pojave, tek tada počinju tumačenja pojava koje nas okružuju, tek tada postaju materija, iako još ne u smislu nedjeljivih čestica.

8

Uzbuđenje je kao kovina rastaljena u visokoj peći, ono vrije u čistom nepredmetnom stanju i tek ga u glavi zatvorena misao ohlađuje u oblik predodžbe i realizira u predmete. Predmeti su okamenjene misli. Uzbuđenje prethodi mislima i ostavlja tijelu mehanizam koji ohlađuje, koji stvara svjetove u svemiru, okamenjene u predmete i u prirodi i u ljudskom životu.

9

Plameno uzbuđenje najviša je snaga (bijela snaga) koja vitla mislima. Čovjek veoma cijeni to uzbuđenje, više nego praktično-ekonomski život, jer se bez uzbuđenja ne budi nijedna misao. Budući da se uzbuđenja zbivaju u ljudskoj unutrašnjosti, čovjek teži za unutarne savršenstvom. Unutarne određuje vanjsko, jer čovjek nastoji da vanjsko oblikuje prema unutarne uzorima.

10

U unutrašnjosti čovjeka uzbuđenje plamti kao plamen vulkana, bez cilja i smisla — ali se misao nikada ne može dostići bez uzbuđenja prikazanog oblicima, predmetnim ili nepredmetnim. Ako dakle uopće išta postoji na svijetu, tada je to uzbuđenje zbog kojega čovjek opaža pojave u čijoj, međutim, jezgri nije sadržano ništa od onoga što ljudska predodžba vjeruje da ondje opaža.

11

Misao stvorena u čovjeku vulkanom uzbuđenja teži za savršenstvom. Ali može li se reći da tako misli i priroda, da i ona jednako tako teži za potpunošću? Ili je ona možda jednom sve promislila i više se ne treba brinuti o usavršavanju? Nije li u vječnosti kretanja sve savršeno te nije potrebna nikakva korektura ili obnavljanje? Nije li njena svijest vječna i svagdje prisutna, poznaje li ta svijest ikakve kulturne epohe, i ne predstavlja li zbog toga vječnu kulturu, vječnu svijest, vječno sjećanje na pojave koje su jedanput zauvijek utvrđene? Briga o savršenstvu vjerojatno je svojstvena samo čovjeku, jer se njemu čini da je priroda tehnički nesavršena za njegove potrebe. Stoga on prirodu obnavlja i restaurira, misli na buduće savršenstvo, na svoje uključivanje u svemir i njegove snage i sile, da bi tako postao gospodar prirodnih sila. Čini se da je razlika između čovjeka i prirode u tome što priroda ima vječno nepromjenljivo savršenstvo koje svaku misao o usavršavanju čini izlišnom, dok se čovjek traženjem novih harmonija tehničkih mogućnosti udaljuje od prirode, gubi je iz vida i ona mu postaje tajna.

Njegova misaona glava zadaje sebi veliki napor da otvori knjigu prirode, da bi iz nje mogla čitati i tako postati sveznajuća.

Ali u prirodi ne postoji nijedno tijelo koje se može shvatiti, razumjeti, osjetiti. Pred čovjekom je samo uvijek nepromjenljivost djelovanja.

Prije no što se može odgovoriti na pitanje da li priroda stalno misli ili je jednom za svagda promislila, mora se utvrditi što se razumijeva pod »mišlju«.

Pod mišlju razumijevam stanje neprestanog sumiranja predodžaba koje su izazvane primjetljivim ili skrivenim razlozima.

Ako je moja definicija tačna, tada su cjelokupnost prirode — misli i pojava — oblici shvaćenih, mislima predočenih uzroka.

Tada su razum i misao u prirodi principi koji vode i upravljaju, i u njima ne može biti ništa što bi se moglo nazvati »materijom«. Ali iz toga bi se moglo zaključiti da je priroda sumiranje misli, a svako zbrajanje jedna misao.

13

Priroda je sveobuhvatna ali se obuhvaćeno uzajamno ne prepoznaje te zbog toga teži cjelovitosti da bi se u njoj prepoznalo.

Ali uvijek ostaje samo mnogostrukost ljudskih mišljenja o prirodi, od kojih nijedno ne može dati tačnu sliku po kojoj bi se utvrdio identitet prirode. Oko vidi obilježja pojava, tijelo osjeća njihovo djelovanje, ali to je sve.

14

Priroda je otvorena na sve strane, a čovjek se nalazi u njoj, u unutrašnjosti njenih uzbuđenja. Usprkos tome on ne može shvatiti njenu stvarnost, i unatoč svim naporima on ne može učiniti ništa više osim što izražava svoje pretpostavke o prirodi. Dakle, sve ono što čovjek iznosi, što smatra spoznajom djelovanja, samo je izvod iz njegovih slutnji o prirodi.

15

Priroda je sasvim otvorena, ali je njena bit skrivena u mnogostrukost različitih mišljenja i slutnji. Jedinstveno uzbuđenje uvijek će biti mnogoliko ako je mišljenje saopćeno oblicima, jezikom ili tonovima. Pojave se javljaju između uzbuđenja i uzbuđenja, od izvora do izvora, od nepredmetnog do nepredmetnog — vječni krug nesmisla ispunjen lancem različitih osmišljavanja, a na početku i kraju tog puta je nesmisao.

16

Pokreti osmišljavanja beskrajno su raznoliki. U svom toku kroz beskonačnost osmišljavanje ostavlja trag na nebu pamćenja kao meteor u prostoru svemira, trag kojega je realnost neko vrijeme zbiljska, dok se ne rastvori u ništa. Život je samo vrtlog mišljenja i nagađanja što, kao i uzbuđenje, jure od izvora do izvora, stvaraju kulturne krugove i ponovo se rastvaraju u ništa.

17

Uspoređivanjem kretanja misli s kretanjem svjetlosti sunca ili kometa u svemiru, i nastojanja da se mislima prodre u pojave prirodnih sila, nove vrste

predodžaba nastaju brže nego blijesak i trnjenje trenutačnih pojava, brže nego razaranje i ponovno stvaranje svjetova. Nastaju nova mišljenja i predodžbe o stvarnosti, koja međutim uvijek ostaju samo mišljenja i predodžbe. Ništa se ne može doživjeti, ništa shvatiti ni tijelom ni okom. Ipak se u mislima svjetovi kovitlaju kao i u svemiru — u obliku pojmova stvorenih pomoću misli.

18

Beskonačan prostor kretanju predodžaba pruža ljudska glava. Nalik je beskonačnosti svemira te kao ni svemir ne poznaje ni vrh ni dno, i omogućuje smještaj projektora čija se sjajna tačka čini u prostoru kao zvijezda. U ljudskoj glavi sve nastaje i nestaje kao i u svemiru: komete, epohe, sve nastaje i nestaje kao predodžba.

Bez obzira na veličinu, predočeno se nalazi u glavi isto kao i u svemiru, iako je prostor glave ograničen koštanim zidom. Što dakle znači prostor, veličina, težina, kad se sve zajedno može smjestiti u jednu tako malu posudu. Zaista, to je još čudesnije nego svemir koji ipak nije stegnut nikakvim zidovima. Ali možda se i svemir može usporediti s ljudskom glavom, jer on — kao i čovjek — ne postavlja granice kretanju planeta. U oba, bez kraja jure me-teori, sunca, planete, komete.

19

Međutim, sve je to moguće samo zato jer je riječ o predodžbama i pretpostavkama koje nemaju ni težinu ni kretanje. Svi se svemirski događaji zbivaju u glavi jednako kao i u svemiru. Ni ondje ni ovdje ne smije se ništa dijeliti, ništa sastavljati, jer su sve slutnje i sva mišljenja uvijek jedna cjelina, svagdje i nigdje.

Misao se pokreće, a uzbuđenje ne, jer u njemu nema ničeg što bi se moglo kretati. Kreće se samo misao i tim kretanjem stvara realne predodžbe. Stvaralačka misao izmišlja stvarnost koja zatim postaje objekt naučnog istraživanja ljudi. To istraživanje ne može biti ništa drugo nego nova bajka. Čovjek, dakle, nikada ništa ne »ispituje«, već se samo muči da shvati svoju vlastitu bajku.

20

Pred čovjekom svijet stoji kao neosporna činjenična stvarnost, kao nepokolebljiva realnost. Unatoč joj nepokolebljivoj stvarnosti dva čovjeka ne mogu doći do jednog podudarnog shvaćanja te stvarnosti. U tu »realnost« mogu prodrijeti mnogi ljudi, ali će o stvarnosti svaki imati drugu predodžbu. Jedan ili dvojica neće možda ništa pridonijeti, jer ništa stvarno ili realno ne mogu opaziti. Ipak, zanemariivši takve, svi će imati svoje mišljenje te to mišljenje objasniti kao »stvarnost«, čime bi se moglo dokazati da ne postoji objekt koji bi se mogao nazvati »stvarnošću«.

Ali usprkos svemu, čovjek i dalje nastoji sve obrazložiti, promisliti, postaviti na »čvrste temelje«, i ne uviđa da je taj »čvrsti temelj« samo sipki pijesak. To je nepokolebljiva logika čovjeka.

Slikar na plohi svoje slike doduše jasno dokazuje da njegov svijet nema osnove, da se za njegove kuće ne polažu temelji, ne moraju se proizvoditi opeke. Usprkos tome, svi kažemo da kuće stoje. Cijeli je svijet njegove slike sagrađen ali ne samo kao slika već kao prava realnost. Međutim, pokušamo li tu realnost izvagati, sve te kuće, brda, rijeke, začudit ćemo se, jer težina koju osjećamo u stvarnosti ne postoji. Zapravo se ne moramo čuditi, jer je ta stvarnost ista kao i u prirodi. Čini li se prirodna tvorovina ili ljudsko djelo teško više centi, to je tačno samo uz određene pretpostavke. Realni svijet inženjera izražava se u težinama. On razlikuje dvije vrste težina ili dva realna stanja onoga što naziva materijalom.

Inženjer u materijalu vidi najprije prirodnu težinu, a tek zatim težinu koja u nekim okolnostima raspodjele težina pretpostavlja drugu realnost. Ako se prirodne težine po određenom sistemu sastave u novi organizam, mogu postati bestežinske, kao npr. težine prikazane na plohi slike.

Slika je možda teška pet funti, ali ono što je na njoj prikazano može pobuditi dojam od nekoliko tisuća centi. Takva je »stvarnost« »realnih« pojava. Jedna dovršena kuća čini na nas određen utisak, ali taj utisak ne možemo izmjeriti ni šestarom ni s metrom. Realnost kuće utvrđuje u nama samo osjećaj, ali ta realnost postoji samo unutar nas. Težinu, dinamiku težine materijala možemo primijetiti samo tako, ali prava težina ostaje nepoznata jer se svi pojedini dijelovi u svemiru zbog uzajamnih veza uopće ne mogu izvagati.

Prirodna težina ne može se upoznati i odrediti ni zbog toga što ne postoji nikakva osnovna jedinica koja bi se mogla vagati. Dakle je i prirodna težina samo relativna, a tačnost opažanja predmeta određuje isključivo naša sposobnost opažanja, njena se realnost može odrediti samo na vagi našeg shvaćanja.

22

Sve što djeluje, dovodi do stvarnog uzbuđenja. Zbog toga se ne može reći da slika nekog slikara nije realna, jer realnost postoji samo u prirodi. Pod »realnošću« moramo shvaćati naša unutarinja uzbuđenja koja izazivaju vanjske pojave. Da nije tako, ne bismo mogli znati ni to postoji li svijet stvari (predmeta). Kad govorim o »stvarima« i »predmetima«, služim se postojećim konvencijama, jer se postojanje stvari i predmeta ne može dokazati nikako drugačije. Ne postoji nikakav određen, zaseban predmet koji se može prihvatiti kao pojam.

23

Kao i uzbuđenje, i predmet je bezgraničan i neshvatljiv te mu se stoga ne može ništa pridodati.

24

Ploha slike dokazuje, dakle, da se snage koje se mogu vidjeti ili osjetiti, tj. sama priroda, na platnu

ni najmanje ne mijenja: tvrdoća prikazanog čelika ili naslikana magla imaju identičan rezultat. Mi dakle živimo samo u stvarnosti djelovanja ili, tačnije: u stvarnosti uzbuđenja prouzrokovanih djelovanjem čiji se smisao ne može analizirati.

25

Svemir, kozmos uzbuđenja u svojoj je mnogostrukosti cjeloviti kompleks. Kozmos, kao središte Svega, srce je uzbuđenja. Pod »kozmosom« razumijevam stanje isprepletenih uzbuđenja (i pojedinačnih također) koja prouzrokuju različite pojave što ih mi pokušavamo shvatiti.

Naše konvencionalno shvaćanje naziva kozmosom tijelo koje svojim vlastitim kretanjem dokazuje svoju realnost. Npr. kretanje meteorita ne izaziva u meni zapravo osjet tijela, te ja u najboljem slučaju mogu samo znati da je meteorit tijelo. A ipak uzbuđenje uzrokovano takvim kretanjem može biti poticaj stvaranju novih snaga u tijelima, dakle gotovo svojevrsno prenošenje uzbuđenja meteora na drugo tijelo, čime se stvaraju nova tijela koja opet prouzrokuju nova uzbuđenja.

Iz toga slijedi zaključak da se postojeća snaga meteora može prenositi, što prouzrokuje cijelu skalu uzbuđenja.

Naši materijali izražavaju samo zato sudjelovanje kozmičkih uzbuđenja i kretanja, jer se naša predodžba promijenila. Buđenje i uzbuđenje uvijek su u skladu s određenom ljudskom kulturom, što znači da se određeni oblici naših pojmova oblikuju uslijed promijenjenih odnosa, odnosno preinačuju, jer je ljudska kultura rezultat uzbuđenja i promjenljivosti odnosa. Dosad su se uzbuđenja ljudi javljala uglavnom zbog potrebe da se pojave prihvate, prosude, povežu i razumiju. Zbog toga je ono, što danas nazivamo kulturom, kultura čistog mehaničko-tehničkog povezivanja ili, tačnije, animalno-tehnička kultura. Jer toj kulturi pripadaju i estetske i posve tehničke pojave, u njoj djeluju, dakle, dvije različite snage: jedna djeluje izvan razumom shvatljivih sudova, a druga se oslanja na sudove razuma.

26

Čovjek pokušava i jednu i drugu snagu, usprkos njihovim različitim energijama, uklopiti u oblike »kombiniranih« naprava.

Najkoncentriranija snaga, koja se danas označava riječju »dinamika«, izražava harmoniju kretanja u novim oblicima. Ti su oblici podijeljeni u tehniku stroja i tehniku umjetnosti — također neke vrste stroja koji snagu izražaja mora učiniti vidljivom. Na taj način obje izražavaju dinamiku pojava u različitim oblicima, samo jedna polazi od čiste ekonomičnosti a druga od estetsko-umjetničkog. Dolazimo do određenog niveliranja koje onemogućuje da se izrazi čista dinamičnost odnosa između mnogostrukosti kozmičkog jedinstva i stvaralačkih pojava na našoj zemlji.

Naša je zemlja jedan od palih meteora. Snaga njenog kretanja, njena brzina, mora se izraziti u svakom predmetu. Moraju se također primijetiti i od-

nosi između drugih planeta jer se stvaralačka snaga može potpuno razviti tek iz zajedničkog djelovanja svih uzbuđenja, osjećaja i utjecaja. Sve astronomske veličine moraju biti povezane, jer su one mjera odnosa svih pojava. Samo se u tome nalazi jedinstvo i povezanost. Ipak na sve to neće se tehnika svaki-dajšnice uopće obazirati. Ona to ne može sve dok je sputana isključivo mislima o korisnosti. To onemogućuje da se uvide bilo kakvi drugi odnosi. Na viši se smisao ne obaziru ni inženjeri, jer i njih zanima samo korisnost pojedinog stroja izražena u brzini. Međutim, ako se pretjera s povećavanjem korisnosti nekog stroja, njegov se razvoj usporava. Tok uzbuđenja se, naprotiv, ne usporava. Stvarnost, dakle, oslabljuje sile i prikriva kozmičke odnose. Umjetnost se u tom pogledu nalazi u jačoj poziciji. Iako »inženjer« riječi ili boje obrađuje iste predmete kao i njegov kolega tehničar, ipak se veoma udaljuje od tehničke stvarnosti tog predmeta. On svoja djela uvijek nastoji dovesti u vezu s kozmičkim pojavama i stanjima, ostvariti njihove nove međusobne odnose te im daleko od bilo kakvog upletanja predmetnog dati ritam i dinamiku kozmičkog uzbuđenja.

Zbog toga pojava koju opiše pjesnik nikada ne odgovara stvarnosti niti se slaže s predmetima koje povezuje isključivo korisnost.

Kretanje metka koji je upravo izletio iz topovske cijevi bit će uvijek nešto drugo nego pokret koji metku daje riječ pjesnika. Stvarnost može dakle imati različite oblike. Ona se mijenja čim se promijene odnosi među stvarima.

Svaki materijal krije u sebi snage kretanja različitog intenziteta, ali su sve u skladu s cjelokupnim sistemom svijeta. To ne primjećujemo isključivo zbog toga što sve pojave prosuđujemo uvijek samo po pojavama na našoj zemaljskoj kugli, odnosno po našim pretežno malograđanskim stavovima. Međutim, ako malograđanin teleskopom promatra nebo, njegov se stav mijenja: on osjeća povezanost s nekom drugom snagom. Ali pogled u svemir potresa ga samo dok gleda kroz teleskop. Zemaljska kugla na kojoj stoji za njega je i prije i poslije toga izolirana, odvojena od kozmičkih odnosa, smještena negdje sa strane, bez ikakve veze s prostorom svjetova, kretanjem i mrakom kroz koji tisućljećima juri, a da i ne zna kamo i zašto. To je stvarnost stvorena promjenljivim odnosima koji nikada ne mogu dati jasnu, stvarnu sliku.

27

Cijela je naša kultura prilagođena potrebama i koristima malograđana. Zbog toga žive inženjerska proračunavanja bez duše, te smetaju razvoju čistih apstraktnih oblika čije kultiviranje dopuštaju samo ako su upotrebljivi kod praktičnih interesa hranjenja.

Te brige o korisnosti ne sputavaju umjetnost. Nije njen zadatak da izmisli sredstva za najpovoljniji transport kelja ili krastavaca. Međutim, inženjer je vezan uz sve te svakodnevne probleme i mora im se prilagoditi. Slikarima i pjesnicima predmeta svakako nije mnogo bolje: i oni su vezani uz svako-

dnevne probleme. Bilo bi već vrijeme da se tih problema oslobode i priklone se zadacima umjetničkog stvaranja.

28

To je moguće samo odbacivanjem predmeta. Samo je tako omogućeno djelovanje svemira. To zajedničko djelovanje apstraktnih pojava mora postati cilj ljudskog razvoja.

Astronom koji gleda kroz teleskop te u sebe upija pojave Oriona ili Aldebarana povezuje se s njima usprkos bilijunima kilometara. Ta se veza utiskuje u svijest čovjeka, a predodžbe goleme udaljenosti slažu se u njegovu malu glavu. Kakva prasila djeluje u vječnom krugu nebrojenih svjetova! Ljudsko oko, njegov razum, zači će u daljine i njihova uzbuđenja. Na tim kozmičkim putovima oči i razum čovjeka prevaljuju tisuće svjetlosnih godina. U magli novih odnosa oči i razum se gube. Od takvih uzbuđenja živi suprematistička nepredmetna umjetnost.

Stvaranje inženjera suprotno je suprematističkoj umjetnosti. U njihovom je stvaranju istinitost apstraktnih uzbuđenja potisnuta konkretnim nužnostima — nečim gotovo ekonomskim. Misli inženjera upravljene su isključivo na potrebe prehranjivanja i druge koje se javljaju zbog postojećih odnosa. One i mogu i ne mogu biti prasila uzbuđenja čiji je izraz istinsko povezivanje sa svemirom, koje mora stajati na prvom mjestu i bitni je element svake apstrakcije. To može izraziti samo nepredmetnost. Dosad, nisam mogao pronaći ni jedan jedini oblik koji je mogao u stvarnosti to izraziti, te suprematističku nepredmetnost suprotstavljam »korisnim« upotrebnim stvarima, kao prvi blijesak novih apstraktnih odnosa. Suprematistička umjetnost izražava uzbuđenje i kozmičku povezanost svih uzbuđenja. Rađanje tijelâ u pokretima. To je jezgra bića, jezgra djelovanja suprematizma. U tome je i jezgra čovjekova bića. Ali kako je čovjek još daleko od te jezgre! Čovjek, taj najvažniji član povezivanja sa svemirom, odalečuje se zbog svoga razuma zaustavljenog na konkretnom, zbog svoje psihomanije za »korisnim« stvarima. Čovjek i samo čovjek mora predmete probuditi i pretvoriti ih u meteore pokreta, u pokrete u kojima će se roditi oblici i faktura. Oni iskazuju porijeklo fature i sklada materijala, geometrijski red ili ritam uzbuđenja. Suprematizam dokazuje da se iz prikaza pokreta izvlače razlozi svih razloga. Dakle je sve što nazivamo fakturam i materijom površine pokret koji proizlazi iz uzbuđenja. Sve ono što materijal sadrži pokret je izazvan uzbuđenjem. Sve ono što razumijevamo pod oblikom ili tijelom jest misao. Odatle se može zaključiti da uzbuđenje, koje je mislima dovedeno do određenog pokreta, rezultira ovim ili onim oblikom, odnosom, ovim ili onim tijelom, prostorom, težinom itd.

Događa se to i u prirodi i u organizacijama ljudi. Sam je čovjek jedno kozmičko stanje uzbuđenja koje se manifestira mislima. Svaka pojava ima dakle svoj organizirani oblik, oblik stvoren snagom i intenzitetom misli koje stvaraju pokret i u isto

vrijeme određuju njegovu fakturu. Prema tome, faktura po porijeklu ne mora biti umjetnička. Takav sud ne bi imao istinsku vrijednost.

Sve dakle što nazivamo materijom samo je pokret, kao i uzbuđenje koje je stvara. Ali sam pokret još nije materija, nego u najboljem slučaju ono što se kreće. A ono što se kreće također je samo pokret. Svaki je zasebni djelić, dakle, snaga kretanja nebrojenog (nebrojenost) ili uzbuđenje u smislu nematerijalne središnje tačke rotacije. Ono što nazivamo materijom prema tome je sistem kretanja snaga koje se čas udaljuju, čas približuju. Kotač koji zavrtimo gubi svoju materijalnost i, kad bi se sve tako kretalo, ne bi u našoj predodžbi nikada iskrsnuo pojam »materije« već samo pojam gustoće kretanja. Ta bi gustoća kretanja omogućila i međusobna razgraničenja.

29

Sve se sastoji od silâ ili: svaka konstrukcija nije ništa drugo do kontrast različitih sila. Dakle sve što pri bilo kakvim konstrukcijama upotrebljavamo kao »materijal« nije ništa drugo do kontrast različitih, u sebe zatvorenih krugova silâ koje daju ono što se obično naziva cjelovitim »oblikom«. Općenito postoje dakle pojmovi »materijal« i »oblik«. Budući da materijal i oblik moraju biti čvrsto očitane, zasebne pojave, izvan ovisnosti i odnosa, slijedi da one uopće ne mogu postojati jer se iz cjeline ne može ništa ispustiti, ništa se ne može strogo omeđiti. Dođue, u životu se sve čini lijepo podijeljeno i sređeno, a inženjeri mogu čak operirati s pojedinim dijelovima i davati im oblike različitih predmeta. Ali to je samo općenito. Svi pojedinačni materijali i oblici nestaju čim se uklupe u konstrukciju. Npr. u automobilu ili nekoj drugoj mašini svi upotrijebljeni materijali i pojedini oblici gube vlastitu vrijednost i osobitost. Može se opaziti jedino kretanje. Svaki predmet konstruiran iz različitih »materijala« u svojoj je sumi jedinstvo snaga u kojem su utjelovljeni svi pojedini dijelovi, obuhvaćeni snagom kretanja. Kretanje sve apsorbira: drvo, željezo, bakar, čelik, vodu, električnu energiju itd. Mogu li se u jednom takvom jedinstvu silâ odrediti pojedini elementi materijala upotrijebljenih pri konstrukciji? U tom skupnom djelovanju svaki materijal pridonosi svoj dio. Spektar kretanja dokazuje stanovit udio pojedinih snaga u cijeloj konstrukciji.

Pod »materijalom« razumijevam dakle intenzitet kretanja silâ koji se smanjuje kad se središta silâ međusobno udaljuju, a raste kad se središta približuju. To daje različitu gustoću. Budući da je ono, što se općenito smatra materijalom, posljedica rotirajućih silâ, ne treba ovdje spominjati samo gustoću u smislu nečeg drvenog, željeznog, kamenog, već i intenzitet rotacije, kao npr. kod ciklona. To se može shvatiti kao kretanje materije, ali i kao centrifugalno (centripetalno) stanje silâ neke nematerijalne gustoće. Ovo posljednje vjerojatno je tačnije, jer se u jezgri ciklona ne mogu utvrditi nikakve nedjeljive čestice materije.

30

Svemir ili kozmos čini mi se poput beskrajnog broja polja silâ koja se vrte oko svog središta uzbuđenja. Svi krugovi koji pri tom nastaju nisu odvojeni sistem već ostaju u uzajamnom odnosu. Svemir mi se tako čini kao neprestano kretanje krugova koji nastaju iz njegove središnje tačke, neprestano se nadopunjavaju i prožimaju.

Iz toga zaključujem da se kretanje naše planete i svega ostalog mora promatrati kao kucanje kozmičkog bila, i to se kucanje, stvoreno vrtlogom apstraktnih silâ, širi iz kruga u krug.

Analognu pojavu tom unutarnjem kozmičkom prepletanju dinamičnih apstraktnih pojava možemo naći i u razvoju ljudskog života i u svim drugim pojavama koje iz jednog središta stvaraju krugove i cijele sisteme što se međusobno prožimaju, gotovo isprepleteni. Iz središta otisnute snage putuju od kruga do kruga, te se vraćaju drugačijeg oblika i boje a da ipak nisu promijenile svoj izvor, jer je svaki novi poredak uvijek samo drugi oblik iste pojave.

31

Svi organizmi u prirodi, koji se nalaze između koncentričnih krugova, žive od vlastite centrifugalne snage, a u određenom stadiju svoga razvoja čine nam se kao materija. Ako se pojačava rotacija u centru uzbuđenja, ta se materija malo-pomalo približava centru, te se neprestano mijenja ili rastvara i sve se više pretvara u sam privlačivi centar. Čim dođe do središta, potpuno gubi materijalnu strukturu, gubi svoju materijalnost i postaje sila. Tada predstavlja zapravo oblik ili stupanj kretanja novih odnosa koji odgovaraju novom stanju svijesti. Tako se može odrediti grafički plan kretanja pojava, njihova mijenjanja u materiju, kao i promjene koje se zbivaju u središtima uzbuđenja ljudi ili kozmosa. Iz takvog se plana može pročitati oblik ili intenzitet rotacije. Svaki materijal i svaka sila ima vlastitu boju, a obojeno isijavanje mijenja svoj intenzitet u različitim krugovima. Što je to isijavanje bliže središtu, to ga više upija bijelo ili crno. Bijelo ili crno smatram najudaljenijim granicama kretanja, najvišim stupnjem kulture.

Intenzitet pojava nije u našem društvenom poretku još dostigao stupanj bijelog. Taj je stupanj dosad postignut samo u umjetnosti, i to u suprematizmu s bijelim i crnim kvadratom. Dinamika kretanja ovdje je u središtu uzbuđenja stigla do najudaljenije granice, na kojoj se mora raspliniti, da bi onda unutar svog sistema prešla iz jednog kruga u drugi kao stvarna nova bijela svijest.

Odavde zaključujem da kretanje svih pojava najveće gustoće gubi gustoću i težinu kretanjem kroz različite krugove i približava se stupnju koji nazivam pojmom bijelog suprematizma. Sve boje koje postoje između bijele i crne prolaze kroz iste krugove ili zone i daju oblicima predmeta odgovarajuću boju.

Odavde dakle proizlazi određivanje boje predmeta kao pojave. Ta zakonitost nalazi svoje puno oprav-

danje u slikarstvu koje napreduje prema suprematizmu. Svakako, mnoštvo još nije uvidjelo zakonitosti boje. Ali je slikar u novoj umjetnosti stekao mogućnost da stupi na pravi put koji će ga dovesti do bijelog suprematizma.

32

Bijeli suprematizam više ne poznaje materijal kao pojam koji još uvijek vrijedi za većinu. Njegovi su oblici pojave određene novim odnosima uzbuđenja.

U bijelom suprematizmu svijest više ne operira različitim materijalima, već samo uzbuđenjima. Svijest se prilagođuje sistemu prirodnih uzbuđenja te suprematizam zbog toga u svojim krajnjim konzekvencama ne poznaje više ni granice ni brojeve.

I nauka i istraživanje mogu spoznati svijet isključivo preko uzbuđenja. Iskustvo pokazuje uvijek samo utjecaj nepoznatih pojava. Osjećam jedino zbog svoje osjetljivosti, i na javi i u snu.

Slikar spoznaje pojave isključivo zbog svoje osjetljivosti, te njihovu stvarnost pokušava učiniti vidljivom na platnu. Međutim, stvarnost se može obitiniti samo u nepredmetnosti, kad su isključeni svi razumni zaključci i sudovi, te nisu ograničeni nikakvim praktičnim interesima. Tek će se tada moći osjetiti svečanost beskrajnog uzbuđenja, svečanost svemira. U izražavanju te svečanosti pravi je smisao umjetnosti.

33

Nauka također pokušava shvatiti svijet pomoću uzbuđenja. Razum upaljen uzbuđenjem počinje kipjeti. Njegova površina nalik je površini olujnog mora. I kao što sjajna površina mora odražava sve predmete, tako i ljudski mozak odražava sve što se pred njim pojavi. Mozak je ogledalo koje, međutim, uzbuđenje svemira shvaća kao »ništa«, pa stoga i odražava samo to »ništa«. Ne treba prihvatiti svijet stvari, ni njihovu vanjsku ljusku, već samo cjelovito djelovanje uzbuđenja. Pojave su zapravo izvan svih kategorija i razlika pojmova iz opće upotrebe. Likove smo smjestili na područja uzbuđenja, a njihovo kretanje i tempo mjerimo po zakonima uzajamnih odnosa. Likovi se raspoređuju u skladu s dva osnovna načela: predmetnog i nepredmetnog. Načelo predmetnog komponira predmete prema činu i položaju, a načelo nepredmetnog prema stupnju uzbuđenja. Opažanje je, međutim, čisto i tačno samo u trenucima potpunog uzbuđenja. Opažanje se ne može shvatiti razumom, jer je ono samo uzbuđenje. Svijet se dakle ne može shvatiti samo neposrednim istraživanjem pojedinih predmeta, iako nauka nastoji da razloge djelovanja učini vidljivim i objasni osnove uzbuđenja. To je, međutim, nerazrješivo povezano sa svemirom, što se u uzbuđenju neprestano potvrđuje. Svemir u sebi ne krije nikakve predmete, u njemu se nalaze samo pojave koje »postoje«. Postojanje određuje opažanje i spoznaju. To opet rezultira novim postojanjem ili iz onog što već postoji izvlači nove zaključke, tj. uzbuđenja. Međutim, ako je svijet čisto uzbuđenje, u njemu nije moguće nikakvo postojanje, »život« kao pojam, kao oblik svijesti, koji uzbuđenje već ne bi obuhvaćalo. Svaki

predmet nije »postojanje«, on je tek varka, jer samo postojanje ostaje sakriveno i ne može se očitovati kao oblik. Zbog toga i dolazi do bezbroja različitih mišljenja i protuslovnih sudova. Uzbuđenje nikada ne može biti oblik jer je oblik uvijek vanjština, pojava, varka. Uzbuđenje u čovjeku prouzrokuje samo predodžbe, sve do tjelesnih iluzija koje se onda prihvaćaju kao činjenice.

Cijeli vidljivi svijet još nije »postojanje«, on je samo naše shvaćanje postojanja, tako reći drugi stupanj uzbuđenja.

34

Umjetnost se od »razboritog« života razlikuje po tome što uzbuđenja prolaze njome bez stvaranja sudova. U umjetnosti dakle nikada nije riječ o postojanju koje može postati svjesno samog sebe ili određuje svijest, a naročito ne onda kad treba prikazati samo postojanje — jer je uzbuđenje uvijek nesvjesno, ali je postojanje svjesno. U umjetnosti se život ne može obuhvatiti, promatrati kao postojanje predmeta. Usprkos tome umjetnost nas potresa jače nego stvarnost »činjenica« koje smo mi stvorili te se nalaze izvan nas, iako bi stvarnost, kad bi zaista postojala, morala biti jača. Umjetnost slikara ili glumaca treba shvaćati kao uvod u vrijeme u kojem će postojati još jedino umjetnost, bez ikakvih ograničenja. Ali to će biti moguće tek kad umjetnost nađe samu sebe, kad više neće dopuštati da je život potiskuje na putove koji su joj strani. Ako se umjetnost ne uspije osloboditi zahtjeva života, tada će i dalje biti osuđena da služi isključivo interesima svakidašnjice, jer se »život« shvaća samo kao briga o svagdanjem kruhu. Umjetnost ima samo jedan izlaz — nepredmetnost. Nepredmetni suprematizam predstavlja kulturu koja svijet uzbuđenja realizira oblicima svog sustava. Šareni, crni i bijeli sustav mora čovjeku odrediti put i spasiti ga od čistih materijalnih briga. Čovjek će tada stvarati bez obzira na korisnost i shvatiti jednostavne odnose pojava kojima nikakva opravdanja nisu potrebna.

35

Umjetnici još ne poznaju snagu umjetnosti i njen smisao, nasuprot učenicima, razboritim tehničarima i čistom materijalnom životu, koji se bore protiv gladi, zadovoljavaju materijalne potrebe i vjeruju da sve oživljavaju te da i sami potječu iz tog života, iz svijeta korisnog rasuđivanja. Ne opažaju da na svojoj pozornici žive okruženi kulisama. Sav svijet njihove predodžbe samo je kulisa, jer se stvarnost nalazi izvan te predodžbe.

Ono istinito, stvarno, samo je u uzbuđenju. U kazalištu gledalac vidi kulise koje prikazuju stvarnost. On također zna da pojedini likovi nisu zaista oni likovi koje prikazuju. Unatoč tome, gledalac je potresen tim nestvarnim, teatarskim odnosom glumaca. Pri tom ga ne potresa stvarnost, već stupanj uzbuđenja izazvan napetošću. Na pozornici, dakle, ne postoji stvarnost. Ona se pojavljuje tek kada napor glumaca preobrazi kulise. I ono što nazivamo životom, također nije stvarnost, već samo kulisa naše predodžbe.

Isto vrijedi i za slikara (za likovnog umjetnika): ni on na svom platnu ne daje stvarnost, već samo napetost, djelovanje pojava. Svaki umjetnik teži stvarnosti i nastoji je prikazati pomoću raznih prijevera. To mu, međutim, ne uspijeva, jer je cijela takozvana stvarnost samo kulisa, utvara, koju je stvorilo njegovo shvaćanje.

Umjetnik se mora osloboditi tog guranja i slaganja kulisa, mora se odreći nastojanja da svoj nervni sistem prilagodi ponavljanju pojava koje se smatraju stvarnim. On se oduševljava, raspoložen je, prilagođuje se svoj prirodni pojava, što znači da se trudi kako bi kulise pretvorio u stvarne, životne činjenice. U kazalištu i u suvremenoj umjetnosti primjećujemo jedno možda još ne sasvim jasno nastojanje biti istinit, to jest, biti uzbuđen, napet, »postojati«. Sve predmetno u umjetnosti raskrinkat će se kao kulisa. Predmet je zapravo samo posljedica uzbuđenja ili, tačnije, predmet nikada nije bio predmet, već samo uzbuđenje stvoreno snagama koje su ostale nepoznate.

36

Zadatak je umjetnika da umjetnost dovede do supremacije, a ne do »umjetnosti« ponavljanja pojedinih pojava. Cijela se umjetnost mora pretvoriti iz »umjetnosti« u umjetnost suprematizma, što je slikarstvo gotovo već učinilo, težeći svojoj biti, supremaciji. Tek ovdje počinje pravo postojanje, smisao umjetnika.

37

Zadatak umjetnosti bio je da uzbuđenja ili napetosti pretvori u stvarnost, »stvarnost« koja je uvijek ipak samo kulisa. Prava stvarnost ostaje nevidljiva, jer predmetna umjetnost u nju ne može prodrijeti.

Iako priroda snažno potresa čovjeka svojom živom stvarnošću, čovjek je mnogo više potresen kad mu tu istu prirodu umjetnik prikaže kao kulisu, dakle u stanju u kojem ona više nije stvarna.

Cilj dosadašnje umjetnosti bilo je znanje, moć da se oponaša stvarnost. Naprotiv, nova umjetnost odbacuje taj cilj i pokušava prikazati uzbuđenje. Njen cilj više nije umjetnost oponašanja, već utjelovljivanje uzbuđenja, težnja za postojanjem, stvarnošću. Umjetnost kao stvarnost postaje supremacija.

Za nove umjetnike ne postoji više umjetnost koja se ograničuje na znanje, na borbu, na svladavanje »nužnosti«. Za novog umjetnika priroda ne postoji kao pojedinačna pojava, za njega ne postoji ništa što se može promatrati odvojeno te u njemu ništa ne ostaje mirno čim se u njemu rasplamsa plamen uzbuđenja.

On prirodu gleda kao beskraj uzbuđenja, a nestajanje takozvane »prirode« nije za njega ništa drugo do nestajanje svih mogućih zapreka, nužnosti i pobjeda nad prirodom. On više ne pobjeđuje, ne prodira, on djeluje.

Pobjeđivanje prirode, njeno svladavanje zadaci su tehnike i stare umjetnosti.

Odatle izrasta zadatak novih umjetnika da se sve ono što se dosad smatralo prirodom pretvori u ne-

predmetnost, kao što se nekada pretvaralo u predmet. Kad ispuni taj zadatak, umjetnost će prestati biti samo kulisa i postat će stvarnost. Umjetnici će tada svojim djelovanjem stvarati nove pojave s novim pravilima odnosa.

U tom pravcu kreće se već suprematizam na svom putu prema bijeloj nepredmetnoj prirodi, bijelom uzbuđenju, bijeloj svijesti i bijeloj čistoći kao najvišem stupnju svakog stanja, kako kretanja tako i mirovanja.

Po mom mišljenju, koje se ne oslanja samo na suprematistička iskustva već i na rezultate istraživanja kretanja boja, materije i snaga, bijela se priroda već naslućuje. Bijela će priroda biti proširenje granica našeg uzbuđenja. Crno i bijelo samo su određene tačke u krugu kretanja, i to bijelo označuje rast ili dob prirode, a ne neku čovjekovu pobjedu nad prirodom, kao što se dosad običavalo govoriti u povodu svakoga ljudskog djela: »Pobijedili smo prirodu!« U čemu se sastoji ta pobjeda? Gdje je? Vjeruje se da je već sve pobijeđeno i zauzeto; usprkos tome, sve mirno dalje raste, napreduje i mijenja se zahvaljujući tom rastu. Pobijediti prirodu značilo bi pobijediti svoj vlastiti rast. Pobijediti prirodu značilo bi pobijediti samoga sebe.

Mislim da čovjek u osnovi uopće ne želi pobijediti prirodu; on samo želi neprestano obnavljanje njene cvatnje, želi da ona raste. Usprkos tome hvališe se svojim pobjedama, svojom snagom i svojom moći.

Šta čovjek zna o samom sebi? Poznaje li se? Zna li što je on i kakvi su znakovi po kojima može shvatiti svoje biće raspršeno u svemiru? U svemiru je to biće nenadomjestivo, ono je preduvjet svega nastajanja i nestajanja. Ali nigdje nije rečeno da to biće bezuvjetno mora biti dvonožno, s glavom, rukama, nosom i očima i sa sveproždriućim želucem.

Astronom pokušava uz pomoć svoga teleskopa vidjeti postoje li na drugim planetama znakovi koji potvrđuju postojanje čovjeka. Na drugim planetama on traži znakove onoga što je čovjek stvorio na Zemlji. Ali, jesu li to pravi znakovi ljudskih bića? Zar čovjek i svemir nemaju ista težišta? Zar ne mora sve što čovjek stvara na Zemlji pokazivati isto težište? Kuća, automobil, stolica, avion — sve su to znakovi ljudi ili bića koja na Zemlji zovemo ljudima. Sveukupno ustrojstvo svijeta svugdje ima istu bit, jezgru, samo se ona na različitim mjestima različito naziva. Ako astronomi imaju pravo kad tvrde da jedna centa naše težine teži na Mjesecu samo 37,5 funti, onda je jasno da ljudska bića mogu postojati i ondje i to na jednom višem stupnju kulture od našeg.

Budući da ta bića ne moraju bezuvjetno imati noge, glavu i trbuh kao mi, mi ne možemo na Mjesecu otkriti ni ljude ni njihovu kulturu. Možda je njihova vanjština sasvim drugačija, promijenjena, kao što se kod nas može izmijeniti npr. stroj ako se gradi po novim osnovnim načelima, po nekom drugom sustavu težišta.

Da je astronom neke susjedne planete promatrao Zemlju u njenom prvobitnom stanju, pri prvoj pojavi čovjeka, također ne bi mogao utvrditi postoja-

nje ljudi i njihove kulture u današnjem izgledu. A čovjek je zaista postojao već onda. Ni mi ga sami vjerojatno ne bismo našli ako bismo tražili ikakve »sličnosti«. Možda bismo došli i do zaključka da je majmun naš predak. Zašto ne slon ili mrav? Ja bih svakako rekao da je mrav imao više sličnosti s ljudskim bićem nego majmun. Mrav je arhitekt; u jednoj arhitektonskoj formaciji on zna pametno podijeliti težine.

Kad bi se elementi čovjekova bića pravilno shvatili, shvatio bi se i čovjek posvuda. Ako pretpostavimo da je astronom s jedne susjedne planete otkrio mravinjake, on bi ih naravno smatrao građevinama ljudske kulture, a mrave ljudima na najvišem stupnju kulture, jer bi u tome opazio sličnost sa svojom kulturom.

Traženje čovjekovo znači dakle traženje elemenata vlastitog bića. Po mom mišljenju taj se element bića nalazi u određenju težišta koje u isto vrijeme određuje i stupanj kulture. Čovjek dakle nije označen nekim određenim oblikom koji bi omogućavao određivanje, rastvaranje i bilježenje stupnja njegove kulture. Čovjekovo biće u svom širenju ne poznaje granice. Ono je posvuda, svugdje drugog oblika. Rijetka pojava: jedinstveno biće javlja se u različitim oblicima. Ti su oblici, međutim, različiti samo ako se odvoje od cjeline. Ako ostanu stopljeni sa sredinom, svi su jednaki. Jedinstvo se nalazi u jedinstvu svemirskog težišta, u njemu je biće jedinstveno.

Svaka nam se planeta čini kao neko odvojeno jedinstvo. Ali zapravo ne postoji ništa izolirano, ništa odvojeno. Svaka pojedinost ima drugo težište, i upravo ta raznolikost težišta uvjetuje procjenjivanje svake kulture. Svaka sjemenka ima drugo težište, i ta različitost određuje prednost jedne pred drugom. Svaka se biljka u prostoru širi na način koji ovisi o savršenstvu njene strukture. Neka stabla nisu mogla naći drugu mogućnost rasijavanja svoga sjemena, pa svoje grančice šire što je više moguće, da bi sjemenke pale nekoliko metara dalje od stabla. U tom je pogledu maslačak postigao veće savršenstvo, jer je svoje sjemenke snabdio nekom vrstom perjastih kišobrana koje vjetar visoko uzdiže pa ih zajedno sa sjemenkama prenosi na velike udaljenosti. Može se reći da struktura maslačka odgovara strukturi balona koji nosi čovjeka. Ravnoteža težišta u oba je slučaja jednaka. Element čovjekova bića na višem je stupnju kod maslačka nego kod stabla. Taj je element na najvišem stupnju kulture kod čovjeka ili onog što nazivamo čovjekom. Čovjek se može širiti na najrazličitije načine. Njegova ga volja može odvesti kamo god želi. Struktura čovjeka dakle je najviša struktura na Zemlji, a čovjek čak vjeruje da nešto savršenije ne postoji.

Ipak, kao što je našem oku skriveno ono što se događa na susjednoj planeti, isto tako ne možemo ni znati nije li ravnoteža težišta bića one planete u savršenstvu daleko nadmašila ono što na Zemlji nazivamo »čovjekom«. Čak je moguće da svako biće više upravo isto: »Ja sam svijet!«, »Ja sam svemir!«,

»Ja pobjeđujem prirodu!«, »Ja sam gospodar univerzuma!«

U čemu je onda zaista nadmoć čovjeka? Što je to on izumio što mu je moglo dati pravo da se smatra višim od svega drugog? Nitko nema biblioteke kao on, nitko strojeve kao on, nitko nauku kao on. Bilo bi sve, naravno, veoma lijepo kad bi sve to bilo zaista njegovo djelo. Ali — ipak je sve to skupa samo opljačkano! Sve knjige, sva nauka, cijela njegova kultura postoji zapravo samo zato što je on otkrio kako da svojim otpiračima uspješno otvori spremišta i iznese potrebne stvari. Čovjek je svojom naukom i bibliotekama sakupio ipak samo ono što je pronašao unutar razbijenih granica prirode. Ali kad bi sve ukradeno morao vratiti, od njegove »veličine« ne bi mnogo preostalo. Savršenstvo čovjeka sastoji se ipak samo u tome da sve otima i neprestano izmišlja nove sprave kako bi mogao otimati još bolje.

Među kradljivcima i provalnicima na višem su stupnju oni koji posjeduju potpuniju zbirku otpirača i otvarača.

Isto vrijedi i za nadmoćnost jedne države nad drugom.

Kradljivac se počinje usavršavati čim se pred njim pojavi nova stvar za koju još nema odgovarajući otpirač. Tada je prisiljen da traži odgovarajući ključ.

Tako je i s čovjekom: vječno traži ključeve. Broj već nađenih ključeva čovjekova je mjera za stupanj njegove kulture.

Čovjeku bi zaista uspjelo da postane gospodar svemira samo kad bi mu uspjelo da stvori savršen, cjelovit izbor otpirača. Ali to ni izdaleka ne znači da bi time pobijedio prirodu. Može li se uopće zamisliti toliko otpirača da bi se sve u prirodi moglo otvoriti? O, ne! Bilo bi to tako golemo mnoštvo otpirača i pomoćnih alata da se u tom više nitko ne bi mogao snaći. Ako čovjek usprkos svemu još uvijek to želi, tada je to još jedan dokaz njegove nerazumnosti, nerazumnosti koja nema ništa zajedničko s nerazumnošću svemira. Jer i svemir je nerazuman, nema ni ključa ni otpirača. Ali svemir i nema šta otvoriti, nema nikakvih predmeta, te sam sebe ne može ni orobiti ni uništiti. Nerazumnost čovjeka nešto je sasvim drugo, to je samozavaravanje, samoučenje, samopljačkanje, to je nerazumnost njegove kulture. Čovjek nije sposoban da nađe ključ koji bi ga oslobodio tog »samo...« U tom »samo...« očituje se nerazumnost čovjeka, po tom »samo...« razlikuju se nerazumnost čovjeka i nerazumnost svemira. Kad bi čovjek mogao shvatiti to »samo...«, bio bi ravan univerzumu, svemiru, koji sam sebe ne uništava, koji se ne iscrpljuje, koji protječe kroz vječnost postojanja svoje nerazumnosti, čiji je prostor Ništa. Ali možda je to »samo...« ključ srca uzbuđenja univerzuma, svemira, ključ koji čovjek traži. Čovjek međutim ne može shvatiti prirodu tako dugo dok o njoj ima predodžbe. Bit prirode nema razuma, a čovjek je želi shvatiti razumom. To je daljnji dokaz čovjekove ludosti: tko s luđakom pokušava razumno govoriti, i sam je lud.

Kad se čovjek muči da pobijedi prirodu, tada se muči da pobijedi nerazumnost, da je razumije, da u nju prodre. Uspije li to, tada gubi područje u koje je mogao prodrijeti; sam razum.

Možda je to uzrok što se ljudi međusobno nikada ne mogu razumjeti: svatko je u nečem drugom nerazuman.

Čovjek uvijek želi prodrijeti u ono što je njegovu razumu neshvatljivo. U to pokušava uvući sve one koji još ponešto razumiju. Ali razumnost koju neki još posjeduju uvijek je samo priprema za nerazumnost, i tako u beskraj.

Moglo bi se, dakle, reći da je ono što shvaćamo kao razum zapravo nerazumnost, jer je razum uvijek upravljen na nerazumljivo, na poimanje nerazumljivog. Kad razum shvati nerazumljivo, postaje nerazumnost. Sve ono, dakle, što je shvaćeno, nerazumno je, a cijela nam se priroda čini mudra. Ipak to ne shvaćaju svi, a i ne mogu shvatiti, jer je priroda neshvatljiva u svojoj nerazumnosti.

Čovjek je iskovao dva pojma: razum i nerazumnost. Ali razuma ne može biti bez nerazumnosti, a razum je samo zato razum jer je u njemu shvaćena nerazumnost. Nerazumnosti, međutim nikakav razum nije potreban. Sam po sebi razum, dakle, ne postoji. Čovjek ipak želi, stajalo to koliko mu drago, pomoću razuma sve znati, to jest razumom shvatiti nerazum. A jer je svijet nerazuman, čovjek se muči da mu da razum ili razbor.

Međutim, razum nije nešto što je postalo nerazumnost, on nastaje jer čovjek vjeruje da ga nalazi u svemiru. Sve razborito i pametno pripada, dakle, kao i čovjek, prirodi.

Kad bi prirodom vladao razum, to bi značilo njenu nesavršenost, jer je razum sredstvo shvaćanja savršenosti. Budući da je svemir beskrajan, ne može postojati savršenost koja nije u njemu sadržana. Svemir je bezgraničan i zbog toga ne može biti ništa zaokruženo, cijelo, niti bi se u njemu išta razumno moglo srediti. »Razum« je dakle jedan ljudski izum napada na tvrđavu svemira. Taj je napad bez cilja, jer svemir nema ni krova koji bi se mogao otkriti, ni temelja koji bi se mogli razoriti, ni zidova koji bi se mogli razbiti. Sve što čovjek istražuje, eksperimentira i ispituje, bit će uvijek nerazumljivo, mora ostati nerazumljivo, jer ne postoji objekt koji bi se mogao podvrći ispitivanju. Istražiti ipak znači ograničiti. Bez ograničenja ne možemo steći nikakav pregled, a budući da se čovjek, priroda i predmeti nalaze u beskonačnosti, ne mogu se ograničiti i prema tome ni istražiti. Ne postoji ništa što bi se moglo obuhvatiti potpuno odvojeno — ne postoji dakle ni predmet.

Čovjek, dakle, nikada neće moći pobijediti prirodu ili predmete, jer ne postoje. Čovjek koji vjeruje da može postati »učen« jednostavno je naivan. Težnja za znanjem težnja je naivnih. Svako je obrazovanje u smislu znanja prijevara, znanje je samo kočnica života, bujice uzbuđenja. Ne-znanje može tako pojačati dinamiku kucanja srca kao i uzbuđenje, a

ništa ne može sve tako organski stopiti kao uzbuđenje. Uzbuđenje je veza između mene i svemira.

38

Bijela priroda suprematizma razmiče sve zapreke kulture i otvara put slobodnom djelovanju uzbuđenja. Do tog zaključka vode me mnoge činjenice koje se mogu nazvati stvarnim, a glavna je suprematistički eksperiment koji će cijeli suprematizam svesti na bijelo djelovanje izvan svih kultura. Ključ za to je bijeli kvadrat.

Bijeli je kvadrat ključ početka jednog novoga klasičnog oblika, novoga klasičnog duha. Ljudski duh koji je dvadeset i četiri ili dvadeset i pet stoljeća kročio kaosom izobličjenih oblika i šarenih bombonijera ljudske kulture, stigao je sada do novog dinamičnog uzbuđenja koje se ostvaruje suprematističkim oblicima, suprematističkom klasičnošću nepredmetnog.

Protekli klasicizam je klasicizam religioznog i državnog duha, duha predmetnog. U socijalističkom se učenju predmetna kultura približava svojoj granici. U socijalizmu će se dostići najviši vrhunac ekonomskog, materijalnog savršenstva svakidašnjice. Ljudska će tehnika postati savršena. Socijalizam će se pred ljudima uzvisiti kao predmet čije su misli upravljene na nepredmetno. Kretanje prema nepredmetnosti dovest će, kao najvažniji ljudski pokret, do njegove supremacije. Bit će ispunjena dinamikom uzbuđenja i suprematističkim sustavom realizirana kao novi bijeli realizam.

Biće čovjeka sa svim svojim stvaralačkim snagama stremi konačnom rješenju svih pitanja kao najvišem vrhu svoje kulture. Taj se vrh međutim ne nalazi unutar čistog materijalnog, naučnog. Kad čovjek ne bi bio previše lakom, mogao bi i primitivnijim sredstvima pribaviti sve što je potrebno za utišavanje gladi. Dovoljan je dokaz to što su najveća djela na području kulture izvršili uglavnom ljudi čiji je ručak bio veoma skroman. Ta okolnost nije ni najmanje smetala radu na novim otkrićima. Nije pri tom jedan morao skapati i svoje otkriće prepustiti onima koji su dopustili da umre od gladi.

Težnja savršenstvu, klasiци, pokazuje u našem, dvadesetom stoljeću želju da se dostigne nivo na kojem se može početi s gradnjom novog svijeta. Ljudi koji još nisu shvatili nove oblike zbunjeno se okreću prošlosti, žele probuditi stare norme odnosa jer se boje stvaranja novih.

Ipak se jedan dio čovječanstva već kreće prema novoj klasiци, iako je i njihova svijest zaokupljena ideologijama državnih i religioznih sistema, pa i ti ljudi upotrebljavaju oblike koji se ni po čemu ne razlikuju od dotadašnjih. O svemu se diskutira, sve se prilagođuje, a oblici prošlosti lako nadživljuju i najburnije prevrate državnog života. Država i religija uvijek su ono što jesu, iako se njihove metode mijenjaju.

Isto se događa i s umjetnošću koja ovisi o državi i religiji. I država i religija trebaju umjetnike, jer i jedna i druga imaju svoje bogove koje treba naslikati ili isklesati, a ti bogovi imaju i svoje vlastito učenje ili svoju teoriju koju treba ilustrirati i hvaliti njihove prednosti. Država i religija sa svog stano-

višta promatraju umjetnost, ali umjetnost nema vlastitog stanovišta sa kojeg bi mogla promatrati državu i religiju.

To je određeno stanovište stvorio tek suprematizam.

39

Povijest umjetnosti dokazuje da su religija i država odvajkada potčinjavale umjetnost. Umjetnost se počinje oslobađati ropstva tek u dvadesetom stoljeću i pomalo napreduje k nepredmetnosti kao novom realizmu. Taj novi realizam izražava stvarne oblike čovječanstva, vodi ga na stvaran i istinit put, jedini koji vodi do sreće, supremacije nepredmetnog djelovanja, ostvarenja pravog postojanja. Kultura čovječanstva dijeli se u kulturu praktično-svrhovitih upotrebnih predmeta i u kulturu nepredmetnosti. U prvom primjeru ljudska svijest ostaje usmjerena na praktično, na vječne svakodnevne potrebe i iscrpljuje se u borbi za svoje oslobođenje. U drugom primjeru svijest sve to uopće ne poznaje, jer napreduje prema nepredmetnosti i priklanja se čistom postojanju. Ne poznaje ni potrebe ni praktične koristi. Možda takva nepredmetna kultura nije moguća ni zamisliva ni u jednom drugom području, osim u umjetnosti. Jer dok umjetnost već dostiže potpunu nepredmetnost, svi tehnički i religiozni pokreti i nastojanja, ni sada kao ni prije, ne poznaju ništa drugo osim zadovoljavanja materijalnih potreba. A ipak će dogorjeti u suprematističkom realizmu bijelog svijeta!

40

Tehnička struktura svakidašnjice s njenim nuždama i potrebama pokorila je čovjeka i prisilila ga na rad. Rad čovjeku daje sredstva kojima može zadovoljavati svoje potrebe. Čovjek je prisiljen da se muči cijeli svoj život da bi mogao do sita jesti, te se po tome ne razlikuje od životinje.

Malo se ljudi bavi umjetnošću. Oni su uvijek samo iznimke koje nezadrživo djeluju na društvo. Istovremeno su, međutim, i u službi društva. Ni društvo ni država ni religija ne bave se likovnom umjetnošću. Naprotiv, oni su umjetnost stavili u svoju službu i tretiraju je gotovo kao sporednu pojavu svojih ideja. Tek kad ideja samostalnosti umjetnosti bude utisnuta u svijest svakog pojedinog čovjeka, bit će moguće prerastanje toga gotovo životinjskog stupnja.

Oznaka je oslobođene umjetnosti nepredmetnost koja se očituje u suprematističkom sustavu. Bijeli suprematistički svijet obuhvatit će sve ljude koji sudjeluju pri gradnji sistema suprematističke umjetnosti. Suprematizam kao sistem neće služiti veličanju jedne ideje, ni ideologije, države, religije, duha. Suprematizam će biti vladajuća ideja bijelog čovječanstva.

Svijest je bijelog čovječanstva nepredmetna. Neće biti potrebno uvjeravanje u bilo koju idealnu ili nepredmetnu sreću. Neće postojati nikakve podjele, ni estetske ni mistične, nikakve razlike u položaju

bilo duhovnom ili materijalnom. Postojat će jedinstvo osjeta, jedinstvo realnog; svijet kao uzbuđenje bit će klasičan.

Nastat će takmičenje raznobojnih uzbuđenja, iako istraživanja kretanja već dokazuju da u konačnom rezultatu sve teži k bijelom.

41

Suprematistička je svijest u odnosu na svijet pojava i prirodu čisto uzbuđenje. Zbog toga u suprematizmu ne može postojati ništa što nazivamo »materijom«, jer je sve, i organsko i neorgansko, samo snaga kretanja uzbuđenja, koje se pretvara u »materiju« tek onda kad svijest prosječnog čovjeka svrsta to kretanje unutar okvira koje je sam izmislilo. I u tom slučaju materija mora biti shvaćena kao određeno gomilanje snagâ, posljedica kretanja. Svijest može promijeniti strukturu, kretanje može biti jače ili slabije, što uvjetuje različitost strukture. Sva takozvana materija mogla bi se u skladu sa svojom strukturom uklopiti u jednu tabelu silâ različitog intenziteta kretanja. Ta bi tabela mogla omogućiti ljudima da silu osjećaju kao silu, a ne kao materiju, ne kao nešto mrtvo, statično. Tehničkoj je svijesti bliži rad sa silama nego rad s materijalima. Jednom će se sve materijalno pretvoriti u sile. Materijal koji je ugrađen u neke tehničke proizvode prestaje biti materijal i postaje izraz silâ. Gradnja jednog motora nije samo sastavljanje pojedinih materijala, već mnogo više stvaranje sila čiji se zbroj može izraziti u KS. Bilo bi svakako mnogo razumnije da se sve snage zbroje, te bi suma sadržavala snagu kretanja samog stroja.

Svaki je tehnički proizvod spoj jedne određene količine onog što nazivamo materijom. Dakle, svaki je stroj određena suma koja se ipak ne može, iako je to uobičajeno, nazivati predmetom.

Nova tehnika mora iz svoga jezičnog blaga brisati predmete i njihove oznake i prihvatiti samo zbrajanje kretanja. To bi bilo tačnije i bliže stvarnosti nego nazivanje tehničkih proizvoda imenima koja stvaraju zabunu.

42

Tehnički se svijet izražava različitostima odnosa strukture i kretanja. Suprematizam se razlikuje po tome što nije izveden ni iz kakvih odnosa, ni predmetnih ni materijalnih. U stvaralaštvu suprematizma ne postoji više nikakva različitost silâ, jer je riječ o graničnom stanju u kojem se utjelovljuju svi različiti odnosi u jednu jedinstvenu normu svijesti. Pri kretanju nestaje i materija i boja. Sve postaje bijelo kao najviši oblik svijesti.

Suprematizam predstavlja jedinstvo oblika, što znači: suprematizam je ono u čemu slutim jedinstvo. Sve je došlo do jedinstvenog, bijelog. Svi su spektri postali jedinstvo svijesti, jedinstvo uzbuđenja i kretanja. Dostignut je stupanj u kojem sva kretanja ljudske svijesti iskorištavanjem svih sredstava i prirodnih snaga dopiru do bijelog, koje je u suprematizmu ostvareno u obliku bijelog kvadrata.

Dakle, što prikazuje bijeli suprematizam? Što je on? Znači li suprematizam dostizanje najudaljenije granice izjednačenja svih raznolikosti tonova, boja, te-

žina i njihovo ujedinjavanje u jednu silu, u jedno stanje, u apsolutno, ili je samo uvod u dostizanje konačne granice apsolutnog u kojem svijest poznaje još samo dva stanja — kretanje i mirovanje. Napokon, samo o svijesti ovisi hoće li prihvatiti ovu ili onu realnost, jer izvan svijesti realnost ne postoji. Tek je svijest rastavila jedinstvo na pojedine dijelove. Svijest nam prikazuje kretanje kao oblike. Kao svi oblici, tako i svijest proizlazi iz jedinstvenog bijelog, prolazi kroz zonu kretanja (kultura) i opet se vraća k bijelom kao svojoj granici. Bijeli suprematizam ipak još ni u kom slučaju ne znači konačnu granicu, on je mnogo više samo bijeli put kretanja bijelog sistema. U bijelom je sistemu suprematizma postignut samo jedan oblik jedinstva. Ne znamo kamo će nas odvesti. Možemo zamisliti da bijeli kvadrat znači početak i kraj, tj. da područja kretanja bijelog imaju na oba kraja bijele kocke koje se mogu shvatiti kao šest simbola savršenosti što sačinjavaju strane kocke — dakle kvadrati — putem se rastvaraju u nepredmetnost, te se opet sklapaju u kocku ili sistem kvadrata-stranica kocke.

43

U prvom dijelu svoje rasprave utvrdio sam da se kultura čovjeka, kao i kultura općenito, sastoji u određivanju težišta. Pod »težištem« razumijevam i čisto izražavanje misli. Kulturu shvaćam kao kretanje težišta kroz centar svijesti. Može se prihvatiti da svako kulturno razdoblje izvodi svoj početak iz sume nerazriješenih težišta (problema) prošlih razdoblja. Svaki razvoj ili svaki početak jedne nove kulture zahvaća određeno mnoštvo problema koje treba svladati. Određena je kultura zaokupljena načinom i opsegom tog svladavanja. Postoje i granice određene množinom problema. Svaka se nova kultura počinje usavršavati uz nesavladano mnoštvo problema prošlih kultura. Odatle proizlazi da baštinenje oblika nije moguće, jer bi ono značilo da prošla kultura još nije završila pa bi mogla biti pogubna za nove ideje. Iz tih se razmatranja može sastaviti tabela kretanja težišta u različitim epohama ljudskog razvoja.

Svako razdoblje kulture nastoji da svoje težište uzdigne do klasičnosti. Tako se granice čine dostižne. Može se i zamisliti da u izuzetno sretnim okolnostima može neka kultura sažimanjem rasute svijesti doći do jedne jedinstvene cjeline.

Takvoj cjelini teži umjetnost. Sve oblike težišta duha dovodi do klasičnosti. Ostala područja ljudskog djelovanja vjerojatno nisu bila sposobna da izvrše to krunjenje kulture, da samo težište oblikuju i konstruiraju.

Dosad umjetnost još nije nadmašila klasične oblike prošlog stoljeća. Suvremena umjetnost ne može odrediti težište i tako naći vlastiti oblik, završetak određenog kulturnog razdoblja. Suvremena umjetnost (ali ne »nova umjetnost«) iskorišćuje postojeće oblike, i to je njena najveća pogreška. Kad se, naime, stari oblici iskorišćuju u novim okolnostima, došlo bi do njihova klasičnog završetka. Umjetnicima, međutim, danas ne preostaje drugo nego da

nove sadržaje države, religije, društva utiskuju u stare klasične oblike. Odatle izviri i brbljarije o kontinuitetu jezika oblika. Preuzeti gotove oblike znači ne stvoriti ništa vlastito, znači oteći klasične oblike vlastitom sadržaju i sadašnjosti dati bezdušan, mrtvi oblik. Možda vodeće ideje međusobno i nisu tako udaljene, ali je način njihova ostvarenja drugačiji. Drugim riječima, težišta ostaju ista, ali je način izražavanja drugačiji.

Umjetnost mora dakle tražiti nove oblike da bi našla težišta novog sistema a sadržaj kulture izrazila oblicima umjetnosti.

44

U razvoju ljudske kulture pitanje je težišta na području ekonomskog do danas neriješeno. Ekonomska je važnost nepromijenjena; uvijek će se iznalaziti samo nova sredstva da bi se materijalna sredstva razdijelila po novom ključu sreće. Najznačajnije, koje je čovječanstvo do danas pronašlo, jest socijalizam. Sada se sve nade polažu u socijalizam, nadamo se da ćemo uz pomoć socijalizma razborito riješiti sve ekonomske, političke i materijalne probleme. Ali se u međuvremenu pokazalo da socijalizam ima veće vlastite probleme od svih problema koje je valjalo rješavati. Nakon te spoznaje socijalisti su došli do novog zaključka: prije no što se riješe ekonomski i materijalni problemi, treba odrediti težište samog socijalizma. Odatle proizlaze najrazličitiji sistemi konstruiranja socijalizma, koji dovode do različitih tumačenja i izlaganja, te uzrokuju svađe oko toga koji je sistem najbolji, koji bi najbrže doveo do cilja. Borba oko metoda socijalizma nesmanjeno traje, ali je značenje socijalizma i dalje neokrnjeno poput neosvojive tvrđave.

Takva se neosvojiva tvrđava očituje i u umjetnosti u obliku državne, društvene i religiozne predmetnosti koja ima težište sasvim nesvojstveno umjetnosti. Težište umjetnosti tek će se u dvadesetom stoljeću otrgnuti od svojih stoljećima starih osnova. Odlučujuće su bile godine 1908 — 1910. Preokret su donijeli kubizam i futurizam. Oni su imali velik udio u rušenju starih osnova. Novi je sustav nastao iz ruševina koje su još čuvale znakove svojih predmetnih praznina. God 1913. bio je i taj sistem razrušen uvođenjem suprematizma kao sistema nepredmetnog. Suprematistički sistem smatram pozitivnim zato što se ne podvrgava predmetnosti državnog ili socijalističkog sistema, a sadržaj tih sistema ne smatra svojim sadržajem; druge mu se grupe podređuju u nadi da će socijalistički sistem razoriti prastare ekonomske odnose i omogućiti nastajanje novog sadržaja koji bi se mogao ostvariti u oblicima njihove umjetnosti.

Ali kod toga se previđa da sam sadržaj nije nešto bez oblika, već naprotiv: sadržaj socijalističkih država ima veoma strogo izgrađenu materijalističku formu. Dolazi do pitanja koje oblike mogu stvoriti umjetnici socijalističke države. U međuvremenu se, doduše, stvorila nova grupa »umjetnika«, ali umjetnici te vrste nikada neće biti važni samoj umjetnosti. Po mom je mišljenju greška želja da se iz

umjetnika naprave socijalisti, jer socijalizam i umjetnost imaju sasvim različite probleme. Greška postaje sasvim jasna kad ekstremni socijalisti moraju svladavati ekonomsko-materijalne i političke probleme socijalizma. Tada se, naime, veoma jasno očituje svakodnevni karakter socijalizma koji nema zaista ništa zajedničko s nepredmetnim stanjem umjetnosti, jer je određen isključivo potrebom i nužnošću. Umjetnici će dakle gotovo potpuno ovisiti o socijalističkim nužnostima. Ličnost umjetnika morat će se podrediti ličnosti socijalista. Međutim, kad ličnost socijalista počne »trijumfirati«, kad bude »slobodna«, toj će se »slobodi« morati podrediti sva zanimanja i snage socijalističke države. Cjelokupna umjetnost, cijela kultura umjetnosti neće biti ništa drugo do sredstvo agitacije ili veličanja socijalizma. Međutim, umjetnost može postati stvarna kruna ljudskog djelovanja samo onda ako stvara oblike svoje vlastite ideologije, bez ikakvih utjecaja. Nema više nikakve sumnje da umjetnost ima vlastitu ideologiju i da mora ići vlastitim putem, što naravno ne znači da se taj put bezuvjetno mora odijeliti od puta socijalizma. Naprotiv: određivanjem svojih specifičnih problema umjetnost će naći oblike koji odgovaraju novim oblicima ekonomskog života, i uz to izražavaju biće čovječanstva u nepredmetnom sustavu svog kretanja.

To se kretanje dosad razvijalo samo u pravcu materijalne dobrobiti čak i onda kad se radilo o duhovnim ili religioznim pokretima, jer i religiozno blaženstvo ipak nije ništa drugo do nada u nagradu ili oslobođenje od svih zemaljskih muka i briga u nebeskim poljanama. Pri tom je zanimljivo da čovjeka ne zabrinjava hoće li se njegova sreća u posljednjem nebu sastojati samo u molitvi pred vječnošću. Nema sumnje da materijalistički odgojen čovjek time neće biti zadovoljan. Onaj tko svu sreću vidi u materijalnom, neće se ni u nebu htjeti odreći materijalne sreće.

Crkva je našla izlaz iz te dileme: čovjek je podijeljen na tijelo i dušu. Tijelo sa svojim materijalnim potrebama ostaje na zemlji, a duša ide u nebo. Je li takva podjela razumna? Je li moguća? Po mom mišljenju nije! — jer pojam materijalnosti tijela postoji samo u našoj svijesti, gdje je tijelo arhitektura duše. Čovjek se ipak čvrsto drži te podjele i sve svoje napore upravlja na jačanje duhovnih snaga. Uzdizanjem duhovnog nivoa čovjek katkada želi materiju prikazati kao nešto nužno. Slijedi, da se materija snagom duha može oduhoviti i oživjeti. Vjeruje se da je svako čisto fizičko rješenje nekog pitanja bez duha i bez života.

Čovječanstvo se, dakle, trudi da iz sebe isijava duhovne snage. Ja, međutim, vjerujem da se čisti oblici duha ne mogu izraziti, to se, svakako, dosad još nije dogodilo, jer je svako kretanje duha odmah bilo iskorišteno u neke svrhe a nikada za jačanje sebe samog. I duhovnost religije, od koje bi ipak prvenstveno trebalo očekivati da će dovesti do nepredmetnih oblika čistog duha, do duha bez težine, stvorila je samo sredstva kojima se postiže fizička sreća. Tom

su cilju okrenute i sve duhovne tekovine umjetnosti. To je pogrešan put. Na pravi ćemo put stići tek kad umjetnost i sveukupna kultura postane isključivo pitanje duha bez predmeta i težinâ, i tek će se tada iskazati pravi element ljudskog bića.

U »novoju umjetnosti« to je već dostignuto i dokazano nepredmetnim suprematizmom. Od njega očekujem u budućnosti jasnu, značajnu nepredmetnu svijest, duhovni sistem razvoja čovječanstva u bijeloj epohi bez težinâ.

45

Iz onog što je rečeno ne treba naravno izvući zaključak da umjetnost nije dala svoj doprinos rješavanju problema kojima su se bavile kulture prošlosti. Umjetnost je sudjelovala već i time što ljudska svijest ne poznaje ništa drugo do čiste predmetne predodžbe. Predmetnost je bila jedini oblik izražavanja težišta (problema). Svijest pojedinih umjetnika počela se mijenjati tek na prijelazu u novo stoljeće. Oni su otkrili nove putove koji su vodili od kubizma i futurizma do nepredmetnog suprematizma.

»Nova umjetnost« razvijala se veoma polagano. Trebalo je prijeći mnoge prepreke, te je nova umjetnost tek nakon četvrt stoljeća mogla naći svoj jasan oblik. Novi je sustav kubizma brižljivo preispitao svo značenje domašaja predmetnog i time je uzdrmao predodžbu o značenju predmetnog u umjetnosti. U futurizmu predmeti nestaju u vremenu, a u suprematizmu je napokon dostignuta potpuna nepredmetnost. Suprematizam predstavlja dinamiku i mir, pogled je upravljen na samu jezgu bića, na pravi cilj, na glavni cilj suprematizma kojemu je sve drugo podređeno.

Ispočetka se nije naročito pazilo na razvoj nove umjetnosti, uglavnom je nisu ni priznavali kao umjetnost, jer se u njoj nisu mogli utvrditi znakovi onoga što se ranije smatralo umjetnošću. A u novoj su umjetnosti bile zapravo skrivene velike vrijednosti. Njen razvoj pokazuje prijelaz svijesti iz jednog stupnja u drugi. Kubizam je u svom prvom stadiju rekonstruirao granične vrijednosti predmetnog sistema, ali pojedine cjeline nije dotakao, kao ni pojedine znakove predmeta. Kubizam nije dakle kročio stazom rušenja, već prije stazom rekonstruiranja, jer je nanovo uspostavio nova težišta. Iz toga se zatim razvio jedan potpuno nov sistem koji je u sebi već nosio prve znakove nepredmetnosti. Da je kubizam jednostavno razorio predmetni sistem, važnost predmetnog pretvorila bi se u prastanje, što bi otežalo ako ne i spriječilo prenošenje težišta u sistem kubizma. Bilo je, dakle, nužno da se razvoj kreće po određenim etapama, sistemima umjetnosti. Razvojem kubizma i futurizma umjetnici su došli do novih težišta. Misao konstruiranja bila je sadržana već u prvim pokušajima rekonstrukcije. Ta je misao postala onoliko jača koliko se svijest približila nepredmetnosti. Tako je otkriven novi domašaj — suprematizam kao nova realnost nepredmetnog težišta. Kad je nepredmetnost već bila dostignuta, izronila je jedna nova misao: biće čovjeka ne ograničuje se samo na ekonomsko-materijalnu dobrobit

već obuhvaća i usavršavanje težišta koje određuje struktura ljudskog postojanja.

46

Čovjek se sastoji od mnogostrukosti osnovnih elemenata, a obično se dva smatraju najvažnijima: duh i materija. Po općem shvaćanju postoji i treći: duša. Ja istražujem samo prva dva. Materija kao tijelo po mom mišljenju ne postoji, već samo duh. (To sam shvaćanje pobliže protumačio u prvom dijelu svoje rasprave.)

Dualizam čovjeka — materija, duh — nipošto ne znači da oba dijela čine jedinstvo ili moraju biti u skladu. Zbog podjele u ljudskoj svijesti došlo je do svade oko prvenstva. Borba je veoma ogorčena i prenosi se na cijeli svijet. Ta dva ili tri osnovna elementa ljudi po mom su mišljenju proizvoljni elementi. U stvarnosti postoji samo jedan jedini element — uzbuđenje čije je djelovanje u našoj predodžbi razbijeno u dva pojma: jedan zovemo duhom a drugi materijom ili obratno, prema tome kako zahtijeva naša predodžba o svijetu. Kao principi koji oblikuju i organiziraju obično se navode materija, duh i misao, uzbuđenja različitog stupnja, snaga i funkcija. Misao kao funkcija oblika oblikuje kretanje i otkriva svijet. Svijet se tako sastoji od istih sastavnih dijelova kao i sam čovjek. Najvažniju ulogu u tome igra razum koji objašnjava sve što može. Bogatstvo života sastavljeno je od onoga što nazivamo materijom, a njegovu vrijednost ipak određuje duh. Ovdje je uočljiva specifičnost dijeljenja na duh i materiju: Duh može biti materijalan, ali i nematerijalan. To uvijek ovisi o shvaćanju svijeta. Stvarnost svijeta ovisi, dakle, o našem shvaćanju koje opet uvjetuje različita svrstavanja. Duhovno se carstvo smatra najvišim, stoji iznad materijalnog koje je čisto animalno carstvo. Čovjek koji svoju dobrobit vidi samo u materijalnom ostaje na nivou animalnog, iako vjeruje da predmetnost koristi samo za oduhovljavanje, za uzdizanje iznad tog nivoa. To je, međutim, samoobmana, jer će materijalne koristi uvijek ostati samo materijalne, uvijek će biti samo tehničko-materijalna organizacija života. Ipak, tehničko-materijalni život nije dosad mogao čovjeka zadovoljiti, te je čovjek tražio drugi život, život u duhovnom. Vjeruje da ga je našao u religiji. Doduše, ni religija nije donijela potpuno oslobođenje od materijalnih koristi. Jer čovjek ne može zamisliti nikakvu nematerijalnu kulturu. Iako je religija sama po sebi raspolagala duhom nepredmetnog, koji je čovjeka mogao osloboditi zemaljskih, materijalnih muka, ipak je ostala usko vezana uz materijalnu, zemaljsku korist i nije čovjeka dovela do čiste duhovne sreće.

I religija i čista materijalistička predmetnost pokušavaju različitim metodama čovjeka osloboditi od fizičkog tereta i omogućiti mu nepredmetnost duha.

Pri prvim pokušajima oslobađanja od tereta rada čovjek je rad prenio na životinje. Životinja mu se kao pomoć nije činila dosta savršenom, pa je počeo iznalaziti alate, sve do stroja. Na njih je svalio još više tereta svog rada. I strojevi su se neprestano

usavršavali, pa je jedan stroj slijedio drugi. Čovjeka je nezasićenost neprekidno tjerala naprijed, i ne može se reći kada će sva sredstva postati savršena i dopustiti čovjeku da živi bez ikakvih briga.

Tako oslobođen čovjek imao bi svakako vremena da se bavi duhovnim pitanjima. Ali što u takvom slučaju treba smatrati duhovnim pitanjima?

Uz pomoć strojeva čovjek može uljepšati svoj nivo animalne tehnički organizirane materijalne potrebe. Na duhovnom nivou, koji životinja ne poznaje, nastaje nova kategorija, novi pojam duha koji čovjeka uzdiže iznad njegova pralika-životinje i stvara novu arhitekturu njegova života.

Jedan od tih sistema, koji nas razlikuje od životinje, jest religija, sistem nastao od nazora o svijetu i spoznaje svijeta.

Novi materijalistički sistem ima s religioznom jedno zajedničko bitno svojstvo: u budućnosti će oba nestati, ali će ostati njihov duhovni cilj, nepredmetnost. Po općem mišljenju duh se može manifestirati samo u oblicima, treba dakle tražiti nove oblike koji neće biti poput onih koje je stvorio religiozni duh.

Teško je predvidjeti koji će oblik biti konačan; njegova će osnova po mom mišljenju biti nepredmetnost. Ako su oblici nužni — i oni će se tražiti — tada se mogu naći samo ondje gdje djeluje dinamika duha.

Razvoj čovjeka uvijek ovisi o njegovim vođama. Ako materijalistički-predmetno odgojen čovjek zgrabi vlast, i narod će naravno biti vođen prema čistoj predmetno-materijalnoj koristi. Drugo uopće ne poznaje. Odbivši duh, on stvara svoj predmetni svijet usavršavanjem tehničko-materijalnih vrijednosti. Duhovne su snage pozvane na svladavanje nevolje i bijede što nastaju iz proklamiranog nazora o svijetu.

47

Tako odgojen čovjek ne odbija, doduše, duhovnu stranu, ali je iskorišćuje isključivo za usavršavanje svojih praktičnih alata, za proizvodnju usavršenih stvari. On vjeruje samo u ono što se može naučno zasnovati i dokazati. Duh oblikuje tek nakon što su uzroci shvaćeni. Čovjek koji se muči da shvati razloge prirodnih pojava može to postići samo u trenucima duševnog uzbuđenja. Mogu li takve »spoznaje« zahtijevati naziv »tačnog naučnog istraživanja«, čini mi se sasvim sumnjivim. Može se zapravo samo vjerovati. A vjera u nauku samo je vjera u nadnaravne snage. Ne postiže se nikakva tačnost što znači da ostaju skrivene neke pojedinosti koje se nikakvim finim alatima nauke ne mogu obuhvatiti. Riječ je, dakle, samo o mišljenjima, nagađanjima, koja vrijede sve dok se ne pojavi novo mišljenje, nagađanje. Ako je mišljenje potvrđeno jednim ili sa deset drugih, smatra se »istinom«. Meni se međutim čini da i potvrđeno i nepotvrđeno mišljenje ostaje uvijek samo mišljenje.

Povijest čovječanstva u isto je vrijeme povijest mišljenja. Lanac mišljenja kreće se na dva kolosijeka realnog postojanja: religioznom koji upućuje na budućnost i na kolosijeku zemaljskih potreba, današ-

njice. Još nije odlučeno tko će odnijeti pobjedu. Sadašnjost doduše pokazuje da religiozna realnost budućnosti uzmiče pred zemaljskim potrebama današnjice, ali to naravno ne dokazuje da je dodirnutu duhovna strana problema, već samo ovostrana organizaciona forma. U mjeri, u kojoj će predmetni problemi zasićenja biti svladavani, po mom će mišljenju rasti plamen duhovnog uzbuđenja dok ne postane jedina misao vodilja danas još predmetnog svijeta. Taj duhovni plamen naravno neće više sadržavati religiozne elemente koji su nerazmrsivo isprepleteni sa zemaljskom, materijalnom korišću. Bog-duhovno i Bog-predmetno naći će se u jedinstvu nepredmetnog.

48

Djelovanje i razvoj prirodnih pojava ne proizlaze ni iz potreba ni iz nužnosti. Ali potrebe i nužnosti mogu se stvoriti; čovjek je to učinio te je zbog toga u suprotnosti s prirodom i postojanjem.

Zanimljivo je utvrditi kako se ispoljavaju pojave u oba primjera: u prirodi se sve zbiva bez ikakve knjiške mudrosti, ali čovjek se mora hvatati svih mogućih učenja i znanja, da bi znao kako da se u ovom ili onom promjeru drži ili kako da ovaj ili onaj materijal obradi. Prirodne pojave nemaju ni cilj ni uzrok. »Cilj« i »uzrok« pronalasci su čovjeka, na kojima je on izgradio cijeli svoj nazor o svijetu, svoju sliku svijeta. Iako u prirodi ne postoji nikakav cilj i nikakav uzrok, ipak postoji unutarnji odnos po kojem se slažu srodni elementi. Svojim združivanjem ti srodni elementi ostvaruju ovaj ili onaj oblik kretanja. Priroda, svemir, sastoje se iz takvih unutarnjih odnosa. Drugačije izraženo: u prirodi postoji samo spajanje i razrješavanje, građenje i rušenje. Nikada se ne povezuju nesrodni elementi, nikada ne stvaraju pojavu jednog oblika kretanja. Srodni elementi kod svog povezivanja u pojave nemaju šta svladavati. Takve pojave ne pretpostavljaju ni potrebu ni nužnost, one su nepredmetne. Ni čovjek ne može prirodne snage drugačije primijeniti nego po njihovim prirodnim svojstvima. On ih ne može prisiliti ni na druge funkcije do onih koje su im svojstvene. Iskonskoj snazi može se dati isključivo izvanjski novi oblik; sama iskonska snaga i njene funkcije time se ne mijenjaju.

Nastajanje oblika čovjek obrazlaže svladavanjem potreba i nužnosti. »Svladavanje« rješava sva pitanja koja se pojave. Može li se isto primijeniti i u odnosu na prirodu? Ako se želi tvrditi da je priroda »odlučila« stvoriti npr. jabuku, te traži odgovarajuće snage da bi taj cilj postigla, da bi izvršila zadatak, tada se svaki element uz pomoć razuma, svijesti itd. mora promatrati kao zatvoreno jedinstvo. Ali »element« više ne bi bio element, već jedinstvo te svijesti koja je svjesno sakupila potrebne sastavne dijelove da bi njihovim sjedinjavanjem postigla cilj — jabuku.

Po mom je mišljenju nemoguće sjedinjavanje nesrodnih elemenata. U pojedinim elementima nije posrijedi svijest, već samo pozitivni ili negativni osjet, koji sam regulira odnose. Srodni elementi sklapaju se u jedinstvo koje se opet raspada, zatim

se ujedinjuje i tako u beskonačnost. Kad bi to sklapanje elemenata imalo uzrok i promišljen cilj, tada nakon dostizanja cilja ne bi opet dolazilo do ponovnog rastvaranja. Budući da se to uvijek događa, ne mogu se utvrditi određeni uzroci ni ciljevi. Pretpostavljeni smisao povezivanja opovrgnut je rastvaranjem.

Možemo čak dosta tačno utvrditi iz kojih je elemenata jabuka sastavljena. Ali sami ti elementi ne znaju radi čega se sjedinjuju, ne znaju da je svrha jedna jabuka. Zna li Sunce da sa svojim zrakama na Zemlji sudjeluje u stvaranju jedne jabuke, a na Marsu u bilo čemu drugom? Ili — je li se toplinska energija Sunca koncentrirala na jednom mjestu univerzuma, da bi upravo na Zemlji stvorila jabuke, pšenicu, kukuruz? Je li Sunce stvoreno da bi služilo ljudima? Ne, priroda ne poznaje nikakve određene ciljeve, ona poznaje samo nepredmetnu mijenu djelovanja.

Čovjek pobuđuje utisak kao da on jedini zna, shvaća i razumno radi. Svoje znanje smatra stvarnošću, a ne prijeverom. Vjeruje da pozna sve ciljeve, a sve uzroke svodi na nužnosti. Vjeruje da se kreće tačno prema cilju koji mu je pokazala njegova svijest. Priroda ništa ne zna, ali on zna i, budući da vjeruje u znanje, misli da sve na svijetu dolazi od znanja. Ipak, upravo ta težnja k znanju, spoznaji, dokazuje da u osnovi ne zna baš ništa. Oh, kad bi čovjek ipak znao! Tada bi bio svemir, priroda! Tada ne bi poznavao ni potrebe, ni nužnosti, ni kulture, ni svladavanja. A čini se da je tako jednostavno sve znati: treba ispitati samo jedno pšenično zrno da bi se poznavala sva pšenična zrna s tisuća kvadratnih kilometara; treba ispitati samo jednu planetu da bi se upoznale sve planete svemira. Usprkos tome čovjek ne može znati čak ni hoće li nešto što je pronašao biti iskorišteno na opravdan i odgovarajući način. To ne mijenja ni činjenica da čovjek u određenim slučajevima može »pobijediti« pogubne prirodne sile, ako ih odvodi ili upravlja u jednom sebi korisnom pravcu. Spoznaja uzroka i upravljanje njima glavni su zadaci ljudskog života. Ali može li se dokazati da svijest čovjeka pri izgradnji njegove kulture ima razuman cilj koji opravdava sve teškoće i žrtve?

Kod rješavanja tog pitanja uzima čovjek svoj razum kao sredstvo spoznaje i orijentiranja. Cijela je njegova kultura rezultat ili trag pokušaja orijentiranja. Postavi li se pitanje kako takvi pokušaji završavaju, mora se prije svega utvrditi kako se čini da su u ljudima ujedinjena dva principa: nepredmetni princip povezivanja srodnih elemenata ili bilo kojih uzroka, ili razumom odmjeran princip koji sve predviđa i sve želi shvatiti, da bi mogao isključiti. Na takvim kombinacijama sagrađena cijela kultura pokušaja orijentiranja našega praktičnog života koji je cilj čovjeka. Pri tom mi se čini da je u mnogim slučajevima sam taj cilj uzrok nekih pojava i stvaranja koji se nikako ne mogu opravdati nužnostima.

Pravi uzrok svih pojava samo je i jedino odnos srodnih elemenata koji teže jedinstvu. Taj je stvaran uzrok prepoznatljiv čak i u općem obliku koji do-

duše kao uzroke društva pretpostavlja nužnosti, ali usprkos tome stremljenosti cjelini.

Dakle, uzroci svega onoga što nazivamo ispoljavanjem ili pojavama samo su povezivanja srodnih elemenata. Riječ »ispoljavanje« ne odgovara sasvim smislu, jer se povezivanjem srodnih elemenata ništa ne »ispoljava«, riječ je mnogo više o neprestanom vraćanju onog što je oduvijek nepromijenjeno i uvijek će ostati nepromijenjeno.

Ako je moja pretpostavka o povezivanju srodnosti tačna, tada se po toj srodnosti može urediti svijet, prije svega naša planeta. Shvati li se odnos srodnosti ovdje, moći će se shvatiti i u cijelom Svijetu.

Svaki se predmet na našoj zemlji sastoji od niza povezivanja srodnosti. Ne postoji predmet koji bi se sastojao samo od jedne vrste. Sveukupnost jednog predmeta uvijek je sastavljena od stanovitog broja različitih vrsta, pa čak i stol, koji bi bio izrađen od jedne jedine vrste drveta, ipak kao cjelina predstavlja sumu različitih povezivanja.

I naša je planeta kao cjelina suma različitih, međusobno povezanih vrsta. Ne može se shvatiti što te vrste prisiljava da se ujedine, ali mogu pretpostaviti da to sigurno nisu uzroci koji su općenito prihvaćeni. Mogu negirati i pitanje je li to povezivanje i odnos srodnih elemenata korisno i svrhovito. U postojanju i nestajanju pojava ne može se shvatiti nikakva svrha ni korist. Ni kod ljudi ne postoji ni korist ni cilj, jer ni čovjek nije ništa drugo do zbroj prirodno povezanih elemenata koji zajedno sa zemljom juri u vrtlogu sunca i planeta, gdje ne postoji nikakav cilj, nikakva korisnost, iako čovjek grči svoje pesnice i proglašava svoju svemoć i veličinu svojeg »ja«. On ostaje što jest, a njegov je usud nerazrješivo povezan s usudom svemira kojemu ne može pobjeći. Kad vjeruje da može nadvladati prirodu, to je jednostavno varka, jer sve njegove muke da nadvlada prirodu stvarno su samo čežnja da se uzdigne do stupnja već povezanih srodnih elemenata da bi time opravdao nepredmetnost svog postojanja.

Ljudskoj se svijesti to nastojanje čini kao borba za postojanje. Jedna osebujna kultura, jer se u samoj prirodi ništa ne bori za svoje postojanje. Mijena vanjskih oblika ne ruši osnovne elemente. U prirodi je sve tako oštromno izgrađeno da se ništa ne može sasvim razbiti. Očito uništavanje jednog čovjeka još ne znači uništavanje njegova bića. Nekoć su ljudi mislili da se hereza može iskorijeniti ako se njeni braniči spale. Ali se pokazalo da su hereze usprkos spaljivanju u narednim generacijama i dalje živjele, da nisu nestale spaljivanjem. Ništa postojeće ne može se, dakle, uništiti, niti ništa nepostojeće stvoriti. I mada se čovjek jako napreže, ono što on stvara i razara uvijek su samo vanjski oblici, a nikada bitni elementi, svojstva. Stvaranje i razbijanje činjenice su koje se mogu zbivati samo na vanjskim oblicima.

49

Znanje je moguće samo ako je jedan oblik shvaćen do najsitnijih detalja. Ako je tako nešto moguće,

može li se dokazati da se jedan određeni objekt sastoji od određenih potpuno shvaćenih i shvatljivih jedinstvenosti? Postoje li u stvarnosti elementi ili je riječ samo o zamišljenoj podjeli? Ako je zamišljena podjela na elemente, tada je zamišljeno sve što nazivamo »stvarnošću«. Sve je zamišljanje nečega što stvarno uopće ne postoji. Breza, kamen, voda zamišljeni su. To najbolje dokazuje slikar koji na svom platnu prikazuje krajolik: breze, stijene, voda zapravo uopće ne postoje.

Do razvoja ljudske kulture koju smatramo razumnom i svrsishodnom dovodi napor da se sve istraži, shvati i razumom obrazloži. Čovjeka koji je stvara smatramo pametnim i razboritim.

Treba, međutim, samo jednom pogledati preko granica naše zemaljske kugle, baciti samo jedan pogled u beskrajnost mraka gdje u vrtlogu kruže bezbrojna sunca — i mi bismo shvatili sa čime imamo posla: shvatili bismo da smo obuhvaćeni silom ne-razuma druge vrste, iz čijih se hvataljki ne možemo osloboditi. Čovjeka bi uhvatila jeza kad bi shvatio svoju nemoć prema sili ne-razuma. Ako se čovjek usprkos tome u svom razumu osjeća sigurno, pa drsko, smiono, naduto i hvalisavo vjeruje da može pobijediti ne-razum, to je samo zato što još nikada nije tačno pogledao preko granica zemaljske kugle.

Čovjek je uvjeren da će svojim zdravim razumom shvatiti razumne ciljeve ne-razuma, da će ne-razumu moći dati smisao. Ali, može li se iz ne-razuma izgraditi nešto razumno? Ako čovjek za sebe ne vidi druge zadatke do »svladavanja«, »pobjeđivanja«, onda je njegova svijest svijest luđaka. On je onda jednak svakoj ludi koju su prerano otpustili iz zavoda, pa i sebe i druge strmoglavljuje u propast.

Priroda se ni s kim ne bori, te zbog toga ne trpi nikakvu štetu u svom virovitom kretanju bez početka i bez kraja, bez razuma, razmišljanja, smisla, cilja i zadatka. Ona živi i djeluje u trijumfu svjetla koje njeno ne-razumno kretanje isijava u beskrajn mrak.

Svemoć je zapalila svoje svjetove i odaslala ih u beskonačnost, ali čovjek to isto ne može učiniti sa svojim proizvodima, da bi bio jednak svemoći. Jer poznaje li čovjek uopće stvaran smisao svog rada? Treba li rad da služi samo tehničkim potrebama svakidašnjice ili ljudima treba omogućiti da dođu do granica Zemljinog kretanja da bi se strmoglavili u mrak beskonačnosti? Je li avion prvi korak toga, ili je jednostavno ekonomska nužnost? Čovjek mora odlučiti kojoj će svrsi služiti avion, mora mu biti jasno kakve opasnosti kriju u sebi takve igračke za miroljubivog čovjeka koji sanja o lelujavim poljima pšenice i rascvjetalim jorgovanima, te sebi želi stvoriti prijatne kutke blagostanja, zadovoljstva, bratstva i ljubavi.

Čovjek se na svom životnom putu muči da sve tako sredi i uredi da dostigne najvišu sreću. Uči marširati umjesto da jednostavno hoda, ukrašava se različitim činovima i odlikovanjima, pjeva različite nacionalne himne, uznemiruje zrak različitim tome namijenje-

nim spravama, gradi tvornice i ponovo ih ruši, gradi mostove i ponovo ih razara. On može graditi i izumjeti što želi, ali uvijek u isto vrijeme izmišlja i gradi i odgovarajuće razorne alate.

Prava se ljudskost pri tom jedva može imati na umu. Supremacija čovjeka još nije dostignuta; još prevladava animalno. U »borbi za opstanak« mora se najprije nahraniti životinja. Kad ona sita spava, čovjek će se požuriti da nešto izgradi, ali jao, zvijer se opet budi i uništava sve znakove ljudskog djelovanja.

Borbu za ljudski lik, borbu za ljudsku kulturu uvijek vode samo pojedinci, i neprestano im prijete zvijeri u ljudima. Te pojedince nazivam suprematistima. Njihova je prva i najvažnija zadaća da naš svijet uzdignu na ljudski nivo; taj će svijet biti nepredmetan.

Čovjek mora doći do toga da svoje »ja« vidi u svim narodima i nacijama, tako će potpuno pobijediti sve nevolje nacionalnih i rasističkih razlika.

Čini se da će internacionalnost socijalističkog sistema uzdići čovjeka iznad tog animalnog nivoa. Tada bi se bajonete i topovi mogli prekovati u plugove i kose. Savez željeza i krvi mogao bi se razriješiti i stvoriti novi savez, savez željeza, zemlje i njenih plodova. Plug i kosa mogu izliječiti čovjeka od njegovih duhovnih zabluda, izvesti ga iz njegove ludnice. Doduše, on će i dalje proizvoditi stvari svakodnevnog upotrebe, ali će se pored toga baviti i problemima koji nisu ograničeni samo na »borbu za opstanak«. U takve probleme ubrajam umjetnost i astronomiju. Činjenica da ljudi promatraju zvijezde umjesto da dovršavaju neophodne stvari opravdava nadu da će čovjek naći put od svoga animalnog nivoa do prave ljudskosti. Svakako, dosad u tom pravcu nije mnogo učinjeno. Istina, životinja se osovala na stražnje noge a svoje prednje noge pretvorila u ruke. Ali time je stvorena samo vanjska razlika; taj znak još ne znači da je životinja postala čovjek. Znakovi animalnog još nisu pobijeđeni. Pandže i očnjaci još su vidljivi. Još su potrebni veliki naponi da se pomogne proboj prave ljudskosti. U čovjeku uvijek iznova oživljuje zvijer, pa iako žrtvu ne kida s nekoliko zuba, i ne pokazuje svoje pandže, ipak je njegov pronalazački duh stvorio mnogo strahovitog oružja.

Ljudska svijest, koja još ima čiste animalne nagone, veoma će se teško uzdići da bi prepoznala znakove ljudskosti. Unatoč tome, čovjek se nada da je dostigao pravu ljudskost. Međutim, čini se da najprije mora životinja dovršiti svoj razvoj, najprije se mora završiti razvoj praktično-tehničke kulture svakidašnjice. Tek će tada čovjek prestati istraživanje onoga što se ne da istražiti, doći će do čistog ritma uzbuđenja, izvora potpune nepredmetnosti. Kad dođe do te nove svijesti o sebi kao biću, doći će do suprematizma koji više neće značiti kulturu i savršenstvo u dosadašnjem, predmetnom smislu.

Čini se da je čovjek stupio u posljednju fazu svoga razvoja. Što se više uzdiže sa nivoa animalnog na nivo ljudskog, množe se znakovi (pokušaji) nepred-

metnog, suprematističkog očitovanja u novom obliku njegova ljudskog bića. Zamišljam probijen svemir, ispunjen ljudskim bićem koje se nalazi u jezgri animalnog porijekla. Možda su pojedini djelići ljudskog bića već dosegli stanje u kojem se počinju oslobađati predmetnog savršenstva, ali ih neprestano smeta zbunjena svijest ljudi: »Najprije treba savršeno završiti organizaciju animalnog nivoa, a tek je onda moguć prijelaz na viši, ljudski nivo.« Borba se nastavlja iako se čini da su granice gotovo nagoviještene već u internacionalizmu. U ostvarivanju internacionalizma animalni će principi svakako doseći svoje vanjske granice. Ekonomsko-materijalni odnosi dostići će položaj na kojem više nije moguć nikakav razvoj. Ljudskom svijesću neće više upravljati nikakvi materijalno-ekonomski problemi, i čovjek će dostići nivo postojanja koji odgovara njegovu biću, postojanje jedinstva bez cilja i predmeta.

Pravo će ljudsko biće nastojati da nepredmetnošću ili suprematizmom sve individuume uzdigne iz mnogostrukosti predmetnog u jedinstvo nepredmetnog.

Put je k pravoj ljudskosti internacionalnost u kojoj će nestati sve razlike i osobitosti naroda. Na žalost, ipak su prepoznatljivi predznaci koji pokazuju da je princip internacionalnosti organiziran na donjem, animalnom nivou tehničko-praktične predmetnosti, a supremacija ljudskosti potisnuta u pozadinu. Ako je princip internacionalnosti potisnut nacionalnim, svaki je izgled na uspon na jedan viši nivo gurnut u veoma daleku budućnost. Prema mojim dosadašnjim promatranjima zaista se čini da u osnovi nove internacionalnosti leži čista materijalna dobrobit, da će se predmetno-praktični principi ostvariti samo na donjem nivou. Jedina je nada da se na taj način stvarno mogu dostići najdalje granice predmetnog, iza kojih će nužno doći do prijelaza u nepredmetnost.

Kao dokaz se mogu navesti ekonomske ideje koje najviše savršenstvo zemaljske sreće vide u skraćenoj radnoj vremena. Što se više smanjuje vrijeme potrebno za praktične poslove, to se više širi nepredmetnost.

50

Praktični se ciljevi najbrže mogu postići dosljednošću, to jest neiskorištavanjem predmeta za nepredviđene svrhe. Čovjek koji se pouzda u način djelovanja lokomotive jedva može zamisliti da lokomotiva pliva na vodi ili leti po zraku. Svijest takvu predodžbu uopće ne može prihvatiti. Analogno tome, i ličnost kojoj se predlaže uspon na nivo internacionalnog sama bi se tome usprotivila zbog straha da će izgubiti svoju osebnost, unatoč potpuno jasnim predodžbama.

Za prijelaz sa jednog nivoa na drugi postoje dvije mogućnosti: postepena promjena i diktatura. Ne smije se brzopleto odlučiti koji je put praktičniji i pogodniji. Razmislimo li dublje o oba načina, uvidjet ćemo da se ni jedan ni drugi ne mogu dokazati, jer postoji samo jedan ritam stanja ili uzbuđenja na

koji ne utječu niti ga ograničavaju ni praktična ni ekonomska gledišta.

Ako, međutim, ne postoje nikakva praktična ili ekonomska ograničenja, tada ne mogu postojati ni ikakva ograničenja ličnosti. Nekoj se ličnosti, doduše, može oduzeti sloboda ako se ona zatvori. Ali to je samo naivna činjenica državnog života, jer kako se može ograničiti ličnost koja je sastavni dio beskonačnosti? Želi li se ograničiti beskonačnost?

51

Kod čovjeka se mogu promatrati tri težnje: jedna želi ušćuvati njegovu ličnost, individualnost, ne želi biti uvučena u zajednicu. Druga sve želi podrediti svojem »ja«, uvjereni da će mnoštvo obuhvatiti u jedinstvo, a svoje »ja« silom nameće kao krunu. Napokon, treća taji svoje »ja« u nazivu zajednice, želi biti u zajednici da bi tako mnoštvo privela jedinstvu koje jedino dovodi do boga kao posljednjeg savršenstva.

Iako se te tri težnje čine različite, ipak slijede jedan cilj: jedinstvo svijeta u njegovu savršenstvu. Načini dostizanja tog cilja također su različiti, ali su svi u krajnjem rezultatu ipak predmetni. Nastoji se pripjeti k savršenstvu uz pomoć predmetnog, dakle u jedno stanje u kojem sve praktično gubi svoj smisao. Cilj čovječanstva, krajnje savršenstvo, bog, jest nepredmetnost.

Ali može li se savršenstvo nepredmetnosti postići predmetno-praktičnim razmišljanjem? Može li se postići savršenstvo predmetnog? Ukoliko ne, onda su uzaludne sve muke čovječanstva. Na »savršenstvu predmetnog« i na nepredmetnosti razbija se sva ekonomičnost razuma. Jer ako pretpostavimo da se može postići jedno konačno predmetno savršenstvo, time bi prestao svaki razvoj, a pitanje o ekonomičnosti izgubilo bi svaki smisao.

52

Čovjek koji želi sačuvati svoju individualnost može s drugim individualnostima saobraćati samo tako da s njima stupi u vezu. Pri tom dolazi do različitih proturječnosti. Meni se čini da ličnost kao individualno jedinstvo uopće ne može postojati, jer se svako jedinstvo sastoji iz mnoštva podređenih sistema. Svako je mnoštvo već kolektiv. Moglo bi se, dakle, reći da ličnost može postojati samo u mnogobrojnosti, u kolektivu, te da su u svakom kolektivu vidljive jedinstvene individualne ličnosti. Bit individualiteta sastoji se u tome da svaka ličnost neumorno nastoji dospjeti do savršenstva u kojem bi se njeno rascjepkano porijeklo opet jedinstveno organiziralo.

53

Život individualnosti po općem se mišljenju sastoji u stvaranju predmetnih savršenosti; u tome bi mogao biti i odgovor na pitanje o smislu i uzroku odnosa predmeta. Mnogobrojnost i raznolikost odnosa dokazuje nesavršenost predmetno-praktične svijesti. Ta nesavršenost dovodi opet do mnogobrojnosti predmeta. Da bi se taj mnogobrojnosti stvorila

granica, praktična je svijest stvorila pojam ekonomičnosti. Ekonomičnost sili čovjeka da stvara predmete koji mogu obavljati najveći broj različitih funkcija. Ako je priroda imala kao cilj stvaranje jednog svijeta predmeta, onda je u čovjeku stvorila alat koji zaista odgovara mnogim zahtjevima te može pronaći mnoštvo drugih alata, da bi riješio mnoštvo problema. Princip ekonomičnosti smatra se jedinim pravim, nepokolebljivim, koji se temelji na nauci i historiji. On je zakon koji život upravlja k savršenstvu, po kojem će biti riješeni svi problemi.

Promatra li se taj zakon sa čistog predmetno-praktičnog stanovišta, on zaista vodi do sažimanja mnoštva funkcija u jednom aparatu. Mogao bi se npr. lako zamisliti jedan aparat koji bi u isto vrijeme bio sijačica, kosilica, vršalica, mlin i krušna peć. Taj bi aparat zadovoljavao pet zahtjeva.

Ako pretpostavimo — a jedna takva pretpostavka svakako može zbuniti svijest prilagođenu praktičnom, jasnom, svrsishodnom — da smo dostigli tehničko savršenstvo, sintezu svih sinteza — tada više ne bi bilo nikakvog praktičnog cilja, jer je konačan cilj dostignut. Savršenstvo ostaje u jednoj pustinji ili se kreće beskonačnošću bez ikakva cilja. Nastupa nepredmetnost.

Može se javiti i druga pretpostavka: Našli smo apsolutnu formu, formu koja se oslobodila svake težnje k promjeni, kretanju prema životu ili smrti. Potpuno savršenstvo predmetno-praktičnih predodžbi dostići će se kad se riješi pitanje života ili smrti i čovjek se tom rješenju prilagodi.

Ali rješenje — nepredmetnost bit će novi početak. Čovjekov se duh, međutim, i dalje muči da u svoj svijet unese jasnoću i zornost, dakle da ostvari nešto što u univerzumu ne postoji. O tome ljudi nisu ništa naučili još od vremena gradnje babilonskog tornja, kad su vjerovali da mogu dostići nebo.

Tim uzaludnim naporom čovjek sebi zagrađuje put prema nijemoj dinamičnoj mudrosti kozmičkog uzbuđenja, njegovom čistom, besciljnom, nepredmetnom djelovanju. O vremenu ovisi kada će čovjek izgraditi svoj život u skladu s tom mudrosti, a zaštititi se od svake ljudske »mudrosti«.

Mora se stvoriti temelj koji će se suprotstaviti svim predmetnim mislima.

Put čovjeka mora se osloboditi svih predmetnih rotarija koje su se stoljećima skupljale. Tek će se tada potpuno shvatiti ritam kozmičkog uzbuđenja, cijela će Zemlja biti umotana u jedan pokrivač vječnog uzbuđenja, u ritam kozmičke beskrajnosti dinamične šutnje.

prijevod s njemačkog:

jasenka mirenić